

gazeteciler için

**CİNS
BAKIŞI
SÖZLÜĞÜ**

CİNS BAKIŞI SÖZLÜĞÜ

Özgün Adı: IPS Gender and Development Glossary , Araştırma:
Caroline Taborga ve Beryl Leach, Editör: Daniella Vatter, İngilizce
Birinci Baskı: Roma 1996

© Copyright 1997. IPS-Inter Press Service

Çeviri ve Yayın Tasarımı: Ertuğrul Kürkçü, Redaksiyon: Nadire Mater,
IPS İletişim Vakfı Yayınları: 3, Haziran 2000, Kallavi Sok. 56/7, Ece
Han 80050 Beyoğlu-İstanbul, Tel (0212) 245 6185-86 Faks: (0212)
245 2824, E-posta: ipsist@yahoo.com

Heinrich Böll Vakfı'nın katkılarıyla

İçindekiler

[Giriş](#)

[Türkçe Baskı Üzerine](#)

[Sözlük](#)

[A-B](#)

[aile](#)

[aile planlaması](#)

[ayrımcılık](#)

[başlık](#)

[biseksüel](#)

[C-Ç](#)

[cam tavan/görünmez engel](#)

[cins, toplumsal cinsiyet](#)

[cins ayrışımı veri](#)

[cins bakışı](#)

[cins bilinci](#)

[cins çözümlemesi](#)

[cins değıştirenler](#)

[cins duyarlığı](#)

[cins egemen meslekler](#)

[cins eşitliği](#)

[cins eşitsizlikleri](#)

[cins farkı etkisi](#)

[Cins Güçlendirme Ölçüsü \(CGÖ\)](#)

[cins hakkaniyeti](#)

[cins ilişkileri](#)

[cins kimliği](#)

cins körlüğü
cins rolleri
cins temelinde işbölümü
cins temelinde şiddet
cins temelinde ücret eşitsizliği
cins uçurumu
Cins ve Kalkınma (CK)
cins yanlılığı
cins yansızlığı
Cinse Göre Kalkınma İndeksi
cinsel haklar
cinsel kimlik
cinsel taciz
cinsel yöneliş, cinsel tercih
cinsellik
cinsiyet
cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veri
cinsiyetçilik
çifte standart
D
dişi
doğum öncesi cinsiyet tercihi
E
ebeveynlik
ebeveyn hakları
emek
erkek, adam
erkek, er
erkeksilik (erkeklik)
eşcinsel
eşitlik
ev içi sorumluluklar
ev kadını
ezilen gruplar
F-G
fahişe, erkek fahişe
feminizm, feminist
gebelikten koruyucular

gelenekler, örf ve adetler

gey, (eşcinsel)

H

hakkaniyet

hakkaniyetli ödeme

hane halkı

hane halkı geçimi

heteroseksüel

heteroseksizm

homofob, homofobi

K

kadın

kadın dayanışması

kadın ticareti

kadın sünneti

kadının güçlendirilmesi

kadınlara yönelik şiddet, ev içi şiddet

kadınsı, kadınsılık

Kalkınmada Kadın (KK)

kayıp kadınlar

kaynaklar

kız

kritik kitle

kürtaj (düşük)

L-M

lezbiyen

miras hakkı

milli hesaplar ve özel hesaplar

O-Ö

olumlu eylem

ödeme

özel alan ve kamusal alan

R-S

rol

sahiplik

savunuculuk

sivil toplum

suistimal, kötü muamele

T-Ü

tecavüz, ırza geçme

tokenizm

üreme hakları

üreme sağlığı

üretim

Y

yanlılık

yapısal uyum programları

yoksulluğun kadınlaşması

Sorunlu Sözcüklere Seçenekler

Cins Körlüğü Haber Olmasın

Kaynakça

Giriş

Inter Press Service (IPS) kalkınma konuları ve küresel süreçlerde uzmanlaşmış bir küresel haber ajansı, dünyanın dört bir yanındaki sivil toplum kuruluşlarının başta gelen bilgi kaynağı. IPS, Amsterdam, Harare, Kingston, Manila, Montevideo, Yeni Delhi ve Washington D.C.'deki bölgesel bürolarında her gün çok çeşitli konularda sayısız haber ve makale üretiyor. IPS uzun zamandır kadınların medyada kendilerini ifade etme ve karar verme süreçlerinde yer alma uğraşında karşılaştıkları sorunlara yanıt üretme çabasında.

IPS, 1970'lerin sonlarından başlayarak Kadın Makale Servisi (WFS) aracılığıyla kadın habercilerin kadınlar üzerine yazmaları konusuna özgül ve ayrı bir önemle eğildi. Bu servis 1991'de bağımsız bir haber ajansına dönüştü. IPS 1994'de haber ürünlerinde cins bakışını yaygınlaştırmak ve ajansın karar alma süreçlerine katılan kadın sayısını artırmak amacıyla büyük bir proje başlattı.

IPS'in günlük haber gündemi "Dünya Masası"na bağlı bölgesel bürolarca oluşturuluyor. IPS çalışmasına cins ve kalkınma yaklaşımı kazandırmak amacıyla her bölgesel büro cins bakışını bütün IPS ürünlerine yaymayı ve karar alma süreçlerinde cins eşitliğini sağlamayı gözetken belirgin editoryal siyasetler, stratejiler ve kılavuzlar geliştirdi. IPS bu politikaları kurumsallaştırmak için haberci ve editörlerin haber üretim sürecine cins boyutu kazandırma yolundaki çabalarını destekleyen malzemeler hazırlıyor. IPS Cins Bakışı Sözlüğü bu çabaların ürünü.

Bu Sözlük bir başlangıç. IPS bu çalışmayı zaman içinde güncelleştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlıyor. Sözlüğün birinci amacı, cins ve kalkınma çözümlenmeleri ve kadınlarla erkeklerin kalkınmadaki rol ve katkıları konusunda dünyada süre giden tartışmalarla yakından bağlantılı anahtar terimlere tanım ve bağlam kazandırmak. IPS, belirgin editoryal politikasına da bağlı olarak cins/toplumsal cinsiyet konusunun kalkınma konularının kavranması ve haberleştirilmesinde merkezi bir öneme sahip olduğu kanısında. IPS'e göre nitelikli habercilik haber ürünlerinde farklı ve çeşitli seslerin, bu arada kadın ve erkeklerin seslerinin ve cins bakışının eşit ölçüde içerilmesine bağlı.

Cins/toplumsal cinsiyet alanında dört başı mamur bir sözlüğün gelişmesi çok kolay değil, çünkü bu durağan olmadığı gibi doğrusal olarak da gelişmeyen bir alan. Toplumsal cinsiyet, kişilerin kendilerince de, toplumlar içinde ve toplumlar arasında da değişikliğe uğratılabilir ve yaş, ırk, sınıf, etnik kimlik ve cinsel tercih gibi başkaca etmenlerce belirlenebilir. Dolayısıyla cins/toplumsal cinsiyet ile cins ve kalkınma terimleri çoğunlukla katlı, kimi zaman ayırt edilmesi güç ve pek çok zaman da tanımları bir kültürden başkasına geçişebilen terimler.

Elinizdeki Sözlük Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu ile IPS'in 1995'de Afrika, Asya, Latin Amerika ve Karayipler'de düzenlediği Avrupa Birliği'nce desteklenen seminerlerde IPS habercilerince saptanan anahtar kalkınma terimleri ve benzer sözlükler ve özel sözlükçelerin taranmasıyla ortaya çıkarılmış 115 terimin bir araya getirilmesinden oluşuyor.

Terimlerin seçilmesinde şu ölçütler gözetildi: (1) Kalkınmada kadın ve erkeklerin cins temelindeki rolleri ve olayların ve süreçlerin kadınlar ve erkekler üzerindeki cins temelinde farklılaşmış etkilerinin anlaşılması, tanımlanması ve çözümlenmesiyle ilgili oluşları. (2) Kalkınma konularının IPS haberlerindeki kullanımı.

Sözlük, içerdiği terimlerin büyük bölümünün olası bütün anlam ve bağlamlarını ele alma iddiasında değil. Böylesi durumlarda, kavramların farklı kültürlerde büründükleri farklılık ve çeşitliliği veren bir genel tanımın yanı sıra bağlam bilgisi ve örnekleri sunuluyor. Tanımlar ve etimolojik referanslar genel ve özel sözlüklerin yanı sıra, cins eğitimi el kitapları gibi değişik malzemelerden derlendi. Bunlarla ilgili kaynakçayı 4. Bölümde bulacaksınız. İngilizce'den İspanyolca'ya ve İspanyolca'dan İngilizce'ye dakik çeviri kadar cins bakışındaki kültürlerarası farklılıklar ajansın hergün başa çıkması gereken konular arasında olduğundan bağlam örneklerinin yanısıra mümkün olan her durumda her terimin İspanyolca karşılıkları sunulacak bu sorunun aşılmasına katkıda bulunulması amaçlandı.

Terimler ve tanımlarına ek olarak, Sözlük'te, cins-duyarlı gazeteciliğe yardımcı olmak amacıyla güden iki bölüm var. 2. Bölüm'de yanlış terimlerle onların yerlerine kullanılmaları tercih edilen yanlış terimlerin, 3. Bölüm'de IPS haberlerinde de sıkça karşılaşılan ve medyada kadınların rollerini silikleştiren, seslerinin işitilmesini zorlaştıran kimi sözcüklerin listesi sunuluyor. Ayrıca muhabir ve editörlerin haberlerin derinlik kazanması ve niteliğinin yükselmesi için sormaları gereken sorular da veriliyor.

Beryl Leach

Yrd. İdari Editör

Inter Press Service

Türkçe Baskı Üzerine

Elinizdeki "Cins Bakışı Sözlüğü"nü, Türkiye'de medyada ve kalkınma alanında çalışan ve öğrenim görenlerin haber ve araştırmalarında cins ayrımcılığının etkilerinden arınmış bir dille yazma ve konuşmalarına yardımcı olacağı düşüncesiyle yayımlıyoruz.

Kimi zaman İngilizce baskıdaki kimi terimlerin Türkçe'de yerleşik karşılıklarının bulunmayışı, kimi zaman da varolan kimi karşılıkların akıcı bir anlatıma olanak vermeyişi, Türkçe çeviride sözlüğün adından başlayarak bir dizi güçlük doğurdu.

Öte yandan, Sözlük'te yer alan kimi sözcüklerin kökenleri ve evrimlerine ilişkin açıklamalar İngilizce baskıda oldukları şekilde çevrildi, Türkçe kökenlerinin araştırılmasına girilmedi. Böyle bir çaba dilbilim ve sözlükbilimde uzmanlığı, çevirinin ötesine giden bir çalışmayı gerektiriyordu.

Bununla birlikte, "Sözlük"ün Türkçe yayımlanmasının gazetecileri dilin kullanımı ve haber yazımında cins duyarlı bir tutuma özendireceğini, dilbilimcileri de bu çalışmanın ileri götürülmesi için uyaracağını umuyoruz.

Sözlük'ün Türkçe'ye çevirisi ve basımına katkıları için Heinrich Böll Vakfı'na teşekkür ediyoruz.

IPS İletişim Vakfı

1

Sözlük

aile

(İng.: family; İsp.: Familia)

Aynı çatı altında yaşayan ve ev içi kaynakları ve/veya sorumlulukları paylaşan insan topluluğu; aynı soydan gelen insan topluluğu. Batı dillerinin çoğuna Latince famulus (hizmetçi) kökünden gelen familia (akraba ve hizmetçileri de barındıran hane) teriminden girmiştir. Yaygın medya tarafından daha çok ana-baba-çocuk örneği bağlamında kullanılmakla birlikte farklı aile türleri vardır. (bkz. hane halkı) Biyolojik aile erkek, kadın ve biyolojik olarak onlardan türemiş kişilerden oluşur.

Geniş aile ise yalnız ana-baba ve çocuklardan değil, onlarla birlikte ya da yakın ilişki içinde yaşayan ve hanenin kaynaklarını ve sorumlulukların paylaşan akrabalardan oluşur. Geniş aileler, akrabalarıyla yakın bağları olan veya olmayan birden çok aile çekirdeğinden meydana gelebilir de, genellikle bir biyolojik aile çekirdeğinin çevresinde oluşur.

Çekirdek aile, karşıt ya da aynı cinsten ebeveynlerle, ebeveynlerden biri yada her ikisinden birden biyolojik olarak türemiş ve/veya evlat edinilmiş çocuklardan oluşur.

Yalnız/tek ebeveyn ailesi, herhangi bir cinsten bir ebeveyn ile onun biyolojik ve/veya evlat edinilmiş çocuklarından oluşur.

Aileye değer veren bir toplum geleceğın insani sermayesi olan çocukların bakımının tek başına bir kadının hatta bir ailenin değil, bütünüyle toplumun da paylaştığı bir sorumluluk olduğunu gözetir ve benimser.

Bağlam Örneği. "Hükümetlerle sivil toplum kuruluşlarının çatışma halinde oldukları bir alan da ailenin tanımı. Guatemala, Honduras ve Nikaragua gibi ülkeler çağdaş toplumda, yalnızca geleneksel ana-baba-çocuk modelinin değil, değişik başka aile türlerinin de bulunduğu düşüncesine karşı çıkıyorlar. Bu üç Latin Amerika ülkesi, bu konuda da öteki aile modellerini benimsemenin lezbiyen ve eşcinsel birleşmeleri meşrulaştıracağını ileri süren Vatikan'ın gösterdiği yoldan gidiyorlar. Oysa, Orta Amerika'daki sivil toplum kuruluşları yalnız anneler ve çocuklarıyla evlenmemiş çiftlerin de aile olduklarını savunuyorlar."(IPS, 9 Eylül 1995)

aile planlaması

(İng.: family planning; İsp.: planificación familiar)

Nüfusun doğurganlığını düşürmeyi gözetilen hizmet ve programlar. Aile planlaması programları doğurganlığı önlemek için genellikle koruyucu önerir ve hem annenin hem çocuğun sağlığını korumak için çocuk aralığı (child spacing) yöntemlerini savunurlar. Aile planlaması genellikle yanlış bir biçimde gebelikten koruyucularla eş anlamlı olarak kullanılırsa da koruyucular aile planlama hizmetlerinden yalnızca biridir. (bkz. gebelikten koruyucular, üreme sağlığı.) "Aile", genellikle karşı cinsten evli çiftleri ifade eden bir kavram olarak anlaşılmalı ve böylece evlenmemiş kadın ve erkeklerle gençler hem program ve politikalarının tasarlanması hem de hizmet sunumunda dışlana gelmiştir. "Planlama" sözcüğü de, aile planlaması programlarının, nüfusu merkezi olarak planlanan ve denetlenen politikalar ve hizmetler yoluyla kontrol altında tutmak için baskı yoluyla uygulandığı durumlarda olumsuz çağrışımlar yaratabilir. O yüzden aile planlaması yöntem ve hizmetleri yerine, "cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri" tarifinin kullanılması daha yerinde olur. Yersiz terimlerden kaçınmak açısından eğer söz konusu hizmetler üreme sağlığıyla ilişkiliyse aile planlaması yerine üreme sağlığı terimini kullanmak gerekir. Konu üreme sağlığıyla değil, örneğin, özel olarak sağlıklı cinsellikle bağlantılıysa o zaman da adlandırmanın özel olarak bu konuya yönelmesi beklenir.

ayrımcılık

(İng.: discrimination; İsp.: discriminacion.)

Kişiyi bireysel yeteneği dışındaki ölçütlerle farklı muamele yapılması. Yaş, bedensel yetenekler, sınıf, etnik köken, cinsiyet, ırk ya da din ayırımına dayalı muamele. Terim Latince discriminare (bölmek, ayırmak, ayırdetmek) sözcüğünden geliyor. İrk ve renge dayalı ayırım ilk kez 1866'da Amerikan İngilizcesinde anlam kazandı.

Bağlam Örneği. "Kadınlara yakıştırılan statü düşüklüğü en çarpıcı biçimde hukukta var olan ayrımcılıkta ortaya çıkar. Günümüzde, pek çok ülkede, kadınlar yasalar karşısında ister mülkiyet ve miras hakkı ile evlenme ve boşanma, isterse, uyruk değiştirme, mülk alım satımı ya da iş bulma gibi konularda olsun erkeklerle eşit muamele görmüyorlar, " (İnsani Gelişme Raporu 1995, s.7)

"Bir hafta süren sıkı pazarlıkların ardından yayımlanan program taslağı baskı, ayrımcılık ve şiddetle karşılaşmaksızın cinsellikle ilgili konularda denetim sahibi olma ve serbestçe karar verme hakkının kadının insan hakları arasında yer aldığını belirliyor." (IPS, 16 Eylül 1995)

başlık

(İng.: dowry; İsp.; dote.)

Başlangıçta ailenin para, mücevher, giysi ya da ev eşyası türünden mal olarak kız(lar) için hazırladığı düğün hediyesi olan başlık aynı zamanda gelinin yeni evinde kötü muamele görmesi ya da evliliğin bozulmasına karşı bir tür sigorta -kişisel servet- olarak da kabul edilirdi.

Günümüzde bir çok ülkede yasaklanmasına karşın başlık geleneği çağdaş kılıflar altında sürüyor: Kimi kültürlerde damadın ve ailesinin nikah zamanı belli bir miktar para ya da araba, buzdolabı, elektrikli ev eşyası gibi malı başlık olarak talep etmesi adettendir. Kimi kültürlerdeyse, damadın ailesi gelinin ailesine büyük baş hayvan ya da bunun eşdeğerini başlık olarak verir. Başlıkla bağlantılı kötü muamele günümüzde de yaygın olarak sürüyor. Uç örneklerde gelinler başlığın azlığı gerekçesiyle kocaları ya da kocalarının erkek kardeşleri tarafından yakılarak öldürülüyorlar.

biseksüel

(İng.: bisexual)

Hem kendi cinsine, hem karşı cinse belirgin duygusal ve cinsel ilgi duyan kişi. (bkz. cinsellik, cinsel yöneliş, cinsel tercih)

cam tavan/görünmez engel

(İng.: glass ceiling, İsp.: barrera invisible)

İşyerlerinde, eğitimlerine ve uzmanlıklarına bakmaksızın ya da ayrımcılığı önlemeye yönelik yasa ve yönetmeliklere aldirmaksızın, hatta istihdam kalıplarında kadın sayısını artırmaya yönelik olumlu eylem uygulamalarına rağmen kadınları meslekte üstün mevkilere yükselmekten fiilen alıkoyan ve çoğu kez bir "kidemli erkekler" şebekesinin işbirliğiyle yürüyen ayrımcı davranışların toplam etkisi.

cins/ toplumsal cinsiyet

(İng.: gender, İsp.: genero)

Kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal olarak kurulmuş, zaman içinde değişebilen ve kültürler arasında ve her bir kültürde yaygın değişiklikler gösteren farklılıklar. Toplumsal cinsiyet insanların rol, sorumluluk, kısıt ve fırsatlarını çözümlenmeye yarayan sosyo-ekonomik ve siyasal bir değişkendir ve hem erkekleri hem kadınları kapsar. Cins, cinsiyetle de kadınlara da eş anlamlı değildir. Cins, rollerle cinsiyet ise, biyolojik olarak dişi ya da erkek olma haliyle ilintilidir, kadın ise ergin dişiler için kullanılır. (bkz. cins rolleri)

Bağlam Örneği. "Cins kavramı da hassas konular arasında. Bir çok ülke bu terimi kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılığı ifade eden cinsiyete karşı olarak toplumun kadınlara ve erkeklerle yüklediği rollerin etkilerine izafeten benimserken dokuz ülke bunun konferans belgelerine girmesine karşı çıkıyor. Bu ülkelerden Guatemala ve Honduras bu gibi konularda en katı tutumu takınıyor. Onlara göre, cins kavramı kadınlar, erkekler, eşcinseller, lezbiyenler ve cins değiştirenler olmak üzere beş cinsiyetin varlığını meşrulaştırmaya yönelik örtülü bir girişim." (IPS, 9 Eylül 1995)

cins ayrışımı veri

(İng.: gender-disaggregated data; İsp.: datos desglosados por sexo.)

Dökümü cinsiyete göre yapılan veri. Bu uygulamada cinsiyet bağımsız değişkenlerden biridir ve bilgi kadın ve erkeklerin etkinlikleri, beklentileri, ihtiyaçları ve çıkarları kadar kaynaklara erişimlerdeki farklılıklar bakımından da ayrıştırılır. (bkz. cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veri)

Bağlam Örneği. “Çocuklar üzerine cinsiyet ve yaş ayrışımı bilgi ve veriler kızların durumunun araştırılmasını ve araştırma sonuçlarını kız çocuklarının ilerlemesine yönelik politika ve programların formülasyonu ve karar verme süreçleriyle bütünleştirir.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, Eylem Platformu, paragraf 275 (a))

cins bakışı

(İng.: gender perspective; İsp.: perspectiva de genero.)

Erkek ve kadının ekonomik, siyasal, toplumsal, hukuksal ve kültürel olay ve süreçleri nasıl farklı etkilediklerinin ve bunlardan nasıl farklı etkilendiklerinin araştırılması. Bu farklılıklara ilişkin bilgi ve bağlamın sunulması bir haberde kapsanan yeni ve yeterince önemsenmeyen bilgi ve bakış açılarını ortaya çıkarır. Cins bakışının en basit biçimi, genellikle kalkınma konularında kendilerine kulak verilmeyen kadın ve kızların seslerinin duyurulmasıdır.

cins bilinci

(İng.: gender awareness; İsp.: conscientización a las cuestiones relacionadas con el genero.)

Kadın ve erkeği farklı farklı etkileyen kalkınma plan, program ve projelerinin merkezine kadının ihtiyaç ve önceliklerini yerleştirme tavrı. Bu bilinç, kalkınma politika ve projelerinin tasarım ve uygulanmasında erkek kadar kadına da başvurulması gerekliliğinin farkında olunmasını da içerir. Cins bilinci cins duyarlılığını (cinsiyet temelinde ayrımcılığın gerisindeki sosyo-kültürel etmenlere ilişkin düşünce ve anlayışları) gerektirir.

(bkz. cins körlüğü, cins duyarlılığı)

Bağlam Örneği. “Kalkınma sürecinde kadın gereksinimlerine dikkat gösterilmemesi, kalkınma projelerini planlayan ve uygulayanlar arasında genel cins bilinci yoksunluğundan kaynaklanır. Projelerin hedef kitleleri kadının özel gereksinimleri gözönünde tutulmaksızın aralarında fark olmayan ‘insanlar’ olarak ele alınır...” (Oxfam Cins Eğitim El Kitabı, s. 291)

cins çözümlemesi

(İng.: gender analysis; İsp.: analisis con perspectiva de genero)

Bir süreç ya da görüngünün, kadın ve erkeği etkileyen cins temelinde iş bölümü, üretken olan ve olmayan etkinlikler, kaynak ve imkanlara erişim ve denetim ve sosyo-ekonomik ve çevresel etkenler gibi temel konular da dahil olmak üzere kadın ve erkek rolleri ele alınarak çözümlenmesi. Cins çözümlemesi ayrıca kalkınmanın kadın ve erkek üzerindeki ayrı ayrı etkilerinin sistematik bir biçimde araştırılmasıyla da ilintilidir. Bu çözümleme cins temelinde ayrıştırılmış verilere-örneğin, bağımsız bir değişken olarak cinsiyet ve işin nasıl bölüştürüldüğü ve değerlendirildiğine ilişkin bilgiler dayanır. Cins çözümlemesi ırk, sınıf, etnik köken, cinsel tercihler ve yaş gibi çeşitli ve içi içe geçmiş değişkenleri göz önünde tutar.

Bağlam Örneği. “Cins çözümlemesi, kazanımları yalnızca ekonomik terimlerle ölçen ve şu ya da bu şekilde malum ‘akma teorisi’ne dayanan kalkınma modellerini sorguluyor. ‘Akma teorisi’ne göre, hane ya da aile gibi toplumsal yapıların yada cemaat örgütlenmelerinin başındakilerin eline geçen kazançlar bu yapılarda yer alan herkese ‘akar’. Ancak, cemaat ya da hane içi ilişkiler eşitlikçi olmayıp iktidar ve statü egemenliği altındaki karmaşık sistemlere dayandıklarından bu teorinin iş görmediği defalarca kanıtlanmıştır.” (Oxfam Cins Eğitimi El Kitabı, s. 8)

"Cins çözümlemesine yeterince ilgi gösterilmeyişi, mali piyasalar ve kurumlar, emek piyasaları, akademik bir disiplin olarak iktisat, ekonomik ve toplumsal altyapı, vergi ve sosyal güvenlik sistemleri gibi ekonomik yapıların yanı sıra aileler ve hanelerde de kadınların katkı ve kaygılarının "görmezlikten gelinmesine varır." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 155)

cins değiştirenler

(İng.: transgendered)

Bir ya da birden çok kez kendi iradesiyle bir cins rolünden diğerine geçen kişi. Cins değiştiren terimi hem daha çok cerrahi m¼dahale yoluyla bedensel olarak bir cinsiyetten diğerine geçen transseks¼elleri hem de başka cinsin giyim kuşam ve davranışlarını benimseyen transvestitleri kapsar. T¼rke'ye "transvestit"ten bozularak giren "travesti" s¼zc¼¼¼ ise medyada ve halk arasında daha çok yanlış bir biçimde aynı zamanda hem cerrahi m¼dahale yoluyla bedensel olarak cinsiyet değiştiren, hem de kadınların giyim kuşam tarzını ve davranışlarını benimseyen ve yaşamını fuhuş yaparak kazandığına inanılan erkeklere atfen k¼¼lt¼c¼ ve dışlayıcı bir anlam y¼klenerek kullanılıyor.

cins duyarlığı

(İng.: gender sensitivity; İsp.: sensibilidad de genero)

Cins temelinde ayrımcılığın gerisindeki sosyo-k¼lt¼rel etmenlerin anlaşılması ve g¼z ¼n¼nde tutulması. Bu duyarlılık ¼rneđin, kadın ve erkeklerin medyada neden ve ne zaman yanlı bir biçimde sergilendiklerinin anlaşılmasının temelini oluşturur. Terim aynı zamanda kız ve erkek çocukların belli davranışlar ve fırsatlar çerçevesinde toplumsallaştırılması, ¼rneđin erkek çocuklar spora y¼neltilirken kız çocuklarının bu alanda başarılı olamayacağı t¼r¼nden ¼nyargılar için de geçerlidir.

Cins duyarlı kişi ve kurumlar, yer aldıkları kuruluşlar ve/veya hedef gruplardaki erkek ve kadınlar arasındaki eşişsiz cins ilişkilerinin değişmesine yaptıkları başarılı katkılarla bu alanda olumlu ¼rnekler oluşturabilirler. (bkz. cins bilinci, cins yansızlığı)

cins egemen meslekler

(İng.: gender-dominated occupations; İsp.: empleo u ocupacion en que predominan hombres o mujeres.)

Cins temelinde iřb¼l¼m¼ dolayısıyla cinsiyetlerden birinin -kadın ya da erkek- egemen olduğu iş ya da meslekler. Kadın/erkek-yoğun meslek terimi bu ¼zellikleri belirtmek için kullanılır. (bkz. cins temelinde iřb¼l¼m¼)

Bağlam ¼rneđi. "Tartışmada s¼z alan, Uluslararası Ticaret Merkezi'nden Ingrid Vanore-Speer, 'uluslararası ve cinsel iřb¼l¼m¼ kadınların bir ucuz iřg¼c¼ kaynağı olarak ihracata y¼nelik sanayilere sıkışmalarına neden oluyor,' dedi." (IPS, 9 Eyl¼l 1995)

"Komisyonun Cins alışma Grubu, kızların bilim ve teknoloji alanına girmesini ve bu alanda kalmasını olumsuz etkileyen etmenleri belirledi. Bu etmenler arasında çocukların k¼¼k yaşta cins şablonuna sokulması, oğlan çocukların kızlardan ¼st¼n olarak eğitilmesini yeğ tutan 'yaygın yanlılık' ve bilim ve matematiğin kızlara zor geldiği inancı da var." (IPS, 16 Eyl¼l 1995)

cins eşişliği

(İng.: gender equality; İsp.: igualdad de genero.)

Cins eşişliği kadınlarla erkekler arasında, ¼rneđin, eğitim, sağlık, idari ve y¼netsel mevkiler, bakanlık g¼revleri ve parlamentodaki sandalyelere erişim bakımından iktidarın eşiş paylaşımını ifade eder. Cins eşişliğinin g¼stergelerinden biri de eşiş değerde işe eşiş ücret ¼denmesidir.

cins eşişsizlikleri

(İng.:gender disparities,İsp.:desigualdad de genero)

Kadın ve erkeklerin kaynaklara, statülere, ve refaha erişimlerindeki, genellikle erkek yararına olan ve çoğu zaman yasalar ve toplumsal adetlerle kurumlaştırılan farklılıklar.

Bağlam Örneği. "İnsanların yeteneklerini eğitim, sağlık ve beslenmeyle geliştirmede karşılaşılan cins eşitsizlikleri çok açıktır ancak, gelir sağlama ve karar verme süreçlerine katılma fırsatları bakımından daha da büyük eşitsizliklerle karşılaşılır." (İnsani Kalkınma Raporu 1995, s.36)

"Dünya ekonomisindeki dönüşümler, bütün ülkelerde toplumsal gelişme parametrelerinde büyük değişikliklere yol açıyor. Belirgin eğilimlerden biri, kadınların, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, artan yoksullaşması. Ekonomik iktidarın paylaşılmasındaki cins eşitsizlikleri de kadınların yoksullaşmasına katkıda bulunan önemli etmenler arasında." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 47.)

cins farkı etkisi

(İng.:gender-differentiated impact; İsp.: consecuencias diferenciadas en funcion del genero)

Politika, program, proje ve önlemlerin, kadın ve erkek üzerinde toplumda oynadıkları roller ve kaynaklara erişimlerindeki farklılıklar temelinde farklı sonuçlara yol açan etkileri. Örneğin yoksullara kredi sağlamaya yönelik bir politika ya da programdan yararlanan kadın sayısı bilgiye erişim, teminat ya da bankalara güven yoksunluğu gibi cins farklılığı temelindeki nedenler dolayısıyla çok düşük düzeyde kalabilir. (bkz. cins çözümlemesi)

Bağlam Örneği. "...Küreselleşmenin kadın üzerindeki etkileri konulu panelde söz alan Lim, 'deregülasyon, bugüne değin devlet ve hükümet düzenlemeleriyle güvence altına alınmış olan kadınları, cins ayrımı gözetmeyen piyasa güçlerinin insafına terk ediyor,' dedi." (IPS, 9 Eylül 1995)

Cins Güçlendirme Ölçüsü (CGÖ)

(İng.: Gender Empowerment Measure (GEM), İsp.: Indice de Potenciacion de la Mujer (IPM))

Kadınların güçlendirilmesini ülkeler temelinde niceliksel olarak ölçmek amacıyla BM kalkınma Programınca (UNDP) geliştirilmiş olan bu indeks, parlamentoda sahip oldukları sandalye sayısı üzerinden kadınların siyasal karar verme sürecine katılım düzeylerini; ellerinde bulundukları profesyonel ve yönetsel işlerin sayısı üzerinden mesleki fırsatlara erişim olanaklarını ve para kazanma güçlerini yansıtır. Cins eşitsizliği arttıkça CGÖ düşer.

Bağlam Örneği. "...CGÖ, seçilmiş birkaç değişken üzerinde durur... Eldeki veri miktarına bağlı olarak üç yaygın değişken sınıfında yoğunlaşır...(1) Kazanılmış gelire dayalı ekonomik kaynaklar üzerinde iktidar sahibi olma bakımından değişken, dolar cinsinden satın alma gücü paritesinde kişi başına gelirdir. (2) Mesleki fırsatlara erişme ve ekonomik karar verme süreçlerine katılma bakımından değişken, mesleki ve teknik, idari ve yönetsel olarak tasnif edilmiş işlerde sahip olunan paydır. (3) Siyasal fırsatlara erişim ve siyasal karar süreçlerine katılım bakımından değişken, parlamentoda sahip olunan sandalye sayısıdır." (İnsani Gelişme raporu 1995, s. 82.)

cins hakkaniyeti

(İng.: gender equity, İsp.: equidad de dereshos e oportunidades en las cuestiones relacionadas con el genero)

Bu terim, kullananın siyasal konumuna bağlı olarak farklı anlamlar alır. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı sırasında taraflardan biri kadın ve erkeğin hiçbir zaman aynı olmadığı ve

olamayacağı gerekçesiyle cins hakkaniyeti terimini reddediyordu. Onlara göre, kadın ve erkeğin önemleri eşit olmakla birlikte rol ve sorumlulukları farklıydı ve kendi cins hakkaniyeti tanımlarına göre kadına da erkeğe de değişik rol ve sorumluluklarını yerine getirmek

için daha fazla fırsat sağlanması gerekmektedir birlikte bu rol ve sorumlulukları değiştirme peşinde koşmamak gerekirdi. Başka bir deyişle bu tanıma göre cins hakkaniyeti, yürürlükteki cins temelinde işbölümünü tartışma konusu yapmamalıydı.

Diğer taraf ise kendi tanımlarından hareketle cins hakkaniyetinin bu şekilde tanımlanmasına karşı çıktı. Onlara göre cins eşitliği cins temelinde işbölümünü sorgulamalı, ve bu işbölümünden kaynaklanan ayrımcılığa yanıt üretmeliydi. Bu tanıma göre, cins eşitliği, cins hakkaniyeti kadınların toplumda erkeklere göre çok farklı ve eşitsiz konumlardan işe başladığı gerçeğine yanıt verecek olumlu eylemleri ve benzer uygulamaları içerir. Tartışmada her iki taraf da eşit hak ve fırsat hedefini gözetiyordu.

cins ilişkileri

(İng.: gender relations; İsp.: las relaciones entre hombres y mujeres en terminos de division de recursos, responsabilidades, beneficios, derechos, poder y privilegios)

Kadın ve erkeklerin görelî konumlarının kaynak ve sorumluluklarla çıkar ve haklar ve iktidar ve ayrıcalıklar bakımından incelenmesi.

Konumlarının erkeklerinkiyle bir arada ele alınması kadınların kalkınma sorun ve süreçlerinin incelenmesinde yalıtılmaları ve gözden uzak tutulmalarına son verir.

cins kimliği

(İng.: gender identity; İsp.: identidad de genero.)

Kişi kendini hangi cinsten hissediyorsa o cinstendir. Toplum, cins rolleri konusunda örneğin, kişinin nasıl davranması, giyinmesi, düşünmesi, hissetmesi, başkalarıyla ilişki kurması, cinsiyetine bağlı olarak kendini toplumda nasıl görmesi ya da görmemesi gerektiği türünden keyfi "kurallar" dayatır. Bu "kurallar"a uymayanlar toplumsal tecrit, sözel ya da bedensel baskı, iş yerinde ayrımcılık, saldırı, tecavüz, ya da öldürme türünden kötü muameleyle hedef olurlar. (*bkz. cins rolleri*)

cins körlüğü

(İng.: gender blindness; İsp.:insensibilidad a las diferencias basadas en el genero)

Kadınla erkeğin ihtiyaçları, çıkarları, kaynaklara, iktidar ya da sosyopolitik statüye erişimleri konusundaki farklılıklarını göz önünde tutamama; düşünce ya da uygulamada cins çözümlemesinden yoksunluk. Bu körlük, cins temelinde ayrımcılığın sürmesine yardım eder. (*bkz. cins çözümlemesi, cins bilinci, cins duyarlılığı*)

cins rolleri

(İng.: gender roles; İsp.: papel asignado por razon de genero; funcion; roles de genero)

Kadın ve erkeklerin cinsleri temelinde nasıl düşünme, davranma ve hissetmeleri gerektiğini tanımlayan, toplumsal olarak öngörölmüş farklılıklara dayanan, toplumsal olarak belirlenmiş davranış, yükümlülük ve sorumluluklar. Cins rolleri bireysel seçişle ya da ekonomik bunalım, doğurganlık oranlarının düşmesi, kadınların eğitim düzeyinin yükselmesi, göç kalıplarıyla bilişim sistemlerindeki değişikliklerin yanı sıra kadınların sivil toplumdaki katılım düzeyinin yükselmesi gibi olay ve süreçlerin etkisiyle de zaman içinde değişebiliyor.

Bağlam Örneği. "Kadın ve erkeklerin cins rolleri kültürden kültüre, ve aynı kültür içinde bir toplumsal gruptan ötekine büyük değişiklikler gösterir. Irk, sınıf, ekonomik koşullar ve yaş gibi etmenler kadın ve erkek için neyin uygun sayıldığını etkiler." (*Oxfam Cins Eğitimi El Kitabı, s.4*)

"Birçok ülkede kadın ve erkeklerin başarımları ve eylemleri arasındaki farklılıklar hala toplumsal olarak kurulmuş cins rollerinin değil, değişmez biyolojik farklılıklarının sonucu olarak

görülyor.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 27)

cins temelinde işbölümü

(İng.: gender-based division of labor; İsp.: division de trabajo en base al genero)

Toplumlardaki iş bölümü cins toplumsallaşması kalıplarıyla doğrudan bağlantılıdır. Genel bir ifadeyle, toplumlar erkek ve kadın arasında biyolojik farklılıklardan doğan üremeye ilintili farklı rolleri evde ve kamusal alandaki diğer yükümlülükleri bölüştürmenin temeli olarak kullanır. Bu temel iş bölümü, kadının toplumdaki eşitsiz konumunu sürdürmenin başlıca yollarından biridir.

Cins temelinde işbölümünde kadın evi içi çalışma ya da üremeye ilişkili, erkek de kamusal ya da üretimle ilişkili yükümlülükleri yerine getirir. Çoğu toplumda, cins temelinde iş bölümü, kadının ev içi çalışmayla uğraşması, mal ve hizmet üretiminde düşük ücretli işlerde çalışması ve kaynaklar üzerinde çok sınırlı bir denetime sahip olmasıyla sonuçlanır. (bkz. ev içi sorumluluklar, hane geçimi, üretim)

Örneğin tezgahçılık, cilt bakımı ve kuaförlük, hemşirelik, mankenlik, danışma, pazarlama, öğretmenlik, telefon operatörlüğü gibi kadın-yoğun meslekler ev içi etkinliklerin ve rollerin uzantısı olarak kabul edilir.

Muhabir ve editörlerin yalnızca erkek ve kadın arasındaki işbölümünü ifade eden cinsel işbölümü terimindenise, işbölümünün hem cinsel hem de toplumsal ve kültürel yapısını ifade eden cins temelinde işbölümü ya da cinsle göre işbölümü terimini kullanmaya dikkat etmeleri beklenir.

Bağlam Örneği. *“Kadının erkek-egemen alanlara girmeye, erkeğin de çocuk bakımı dahil olmak üzere daha fazla ev içi sorumluluk üstlenmeye başlamasıyla birlikte üretimle ilişkili rollerle üremeye ilişkili roller arasındaki cins temelinde işbölümü sınırları giderek açılıyor.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 27)*

cins temelinde şiddet

(İng.: gender-based violence; İsp.: violencia de genero)

Genellikle kadına yönelik bedensel, cinsel, psikolojik ya da ekonomik zarar ya da acıya yol açan ya da yol açma olasılığı bulunan her tür davranış. Bu terim, ister özel ister kamusal yaşamda olsun tehdit, baskı, özgürlük, çalışma ya da gelir elde etme hakkından yoksun bırakma, ev içi tecavüz ya da genellikle kadın ve kızlara zarar veren geleneksel davranışları içerir. Kadın ve kızlara yönelik şiddet ekonomik, kültürel, dinsel ve bölgesel sınır tanımaz. Kadınların da eşlerine saldırdıkları vaki olmakla birlikte bu daha seyrek ve daha önemsizdir ve genellikle kendini korumaya yönelik olarak gerçekleşir. Kadına yönelik şiddete ilişkin veriler sınırlı olduğu gibi toparlanmalarında da güçlükler vardır. (bkz. kadına yönelik şiddet, ev içi şiddet)

Bağlam Örneği. *“Kadına yönelik cins temelinde şiddetin en yaygın biçiminin koca ya da erkek arkadaşa taciz olduğu bildiriliyor. 10 Avrupa ülkesinde ayrı ayrı yürütülen araştırmalara göre kadınların yüzde 17 ile 30'u erkek arkadaşlarının fiziksel saldırısına uğruyor. Asya, Afrika ve Latin Amerika'da gerçekleştirilen daha sınırlı araştırmalarda da incelemeye konu olan nüfus içinde fiziksel tacize uğrayan kadın oranının yüzde 60 gibi yüksek bir düzeyde olduğu belirtiliyor.” (Dünya Kadınları 1995: Eğilimler ve İstatistikler. S. 158)*

“Platform taslağında kadına yönelik şiddetin, kadının insan haklarını ihlal ettiği ve onların haklarından yararlanmalarını kısıtladığı dile getiriliyor. Taslak bu taciz türünü kadınları özel ya da kamusal yaşamda bedensel, cinsel ya da psikolojik zarara uğratan cins temelinde şiddet olarak tanımlıyor.” (IPS, 16 Eylül 1995)

cins temelinde ücret eşitsizliği

(İng.: gender-based pay inequalities, İsp.: desigualdad de remuneraciones basadas en el genero)

"Kadın işi" olarak kabul edilen işler için, aynı miktarda emek harcansa da, daha düşük karşılık ödenmesi. "Kadın işi" olarak görülen işlerde çalışanlara çoğunlukla daha düşük ücret ödenir. Genellikle, ayrımcılığa uğrayan kadın, erkek çalışanla aynı iş yaptığı halde daha düşük ücret alır. (bkz. ayrımcılık)

Bağlam Örneği.. "Garrido, IPS'e verdiği demeçte, '...bu araştırma, aynı iş için eşitsiz ücret de dahil, kıtamızda kadını en çok etkileyen konuları ortaya koyuyor. Ücret ayrımcılığı, bölgeye egemen olan yapısal uyum modelinin bileşenlerinden biridir,' dedi." (IPS, 2 Haziran 1995)

cins uçurumu

(İng.: gender gap; İsp.: brecha basada en las disparidades de genero)

Kadın ve erkek arasında değerler, davranışlar ve oy verme kalıpları, iktidar ve mevkilere erişim gibi konularda gözlenen belirgin eşitsizlik.

Bağlam Örneği. "Son yirmi yılda eğitim ve sağlık alanındaki cins uçurumu kapanmaya yüz tutmakla birlikte bu gelişmenin hızı bölgeler ve ülkelere göre değişiyordu..."(İnsani Gelişme Raporu 1995, s.3)

cins uçurumu

(İng.: gender gap; İsp.: brecha basada en las disparidades de genero)

Kadın ve erkek arasında değerler, davranışlar ve oy verme kalıpları, iktidar ve mevkilere erişim gibi konularda gözlenen belirgin eşitsizlik.

Bağlam Örneği. "Son yirmi yılda eğitim ve sağlık alanındaki cins uçurumu kapanmaya yüz tutmakla birlikte bu gelişmenin hızı bölgeler ve ülkelere göre değişiyordu..."(İnsani Gelişme Raporu 1995, s.3)

Cins ve Kalkınma (CK)

(İng.: gender and development(GAD) İsp.: genero y desarrollo)

Kalkınma alanında çalışanlar 1970 sonlarından başlayarak Kalkınmada Kadın (KK) yaklaşımı çerçevesinde sadece kadınlara yönelik kaynak, program ve projelerde yoğunlaşmanın yeterli olup olmadığını sorguluyorlardı. Bu yaklaşıma yöneltilen eleştirilerden biri de bunun kadınları genel kalkınmadan soyutlayıp çoğu kez başarısız kalan ya da cins temelindeki eşitsizlikleri pekiştiren gelir getirici tasarımlara aşırı önem vermesiydi.

Cins/Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma (CK) yaklaşımıysa bütün kalkınma plan, politika ve projelerinin cins duyarlılığını ve kadın ve erkeğin oynadığı farklı toplumsal roller konusundaki cins bilincini, kaynaklara erişim ve denetim farklılıklarını ve kalkınma süreçlerinin cinsler üzerindeki farklı etkilerini kabul eder. CK yaklaşımı kadınları apayrı kalkınma hedefleri olarak soyutlamaz. Tersine CK yaklaşımı kadının kalkınmada oynaya geldiği belirleyici ama çoğu zaman farkında olunmayan rolleri tanır ve bunları erkeğinkiyle eşit koşullarda güçlendirip genişletmeyi gözetir. (bkz. cins bilinci, cins rolleri, cins duyarlılığı)

Bağlam Örneği. "CK yaklaşımı kadın ve erkeğin rol ve ihtiyaçlarının çözümlenmesine yönelik müdahalesini, tüm toplumun yararına olacak ve toplumu dönüştürecek tarzda kadınların konumlarını iyileştirmeleri için güçlendirilmesine dayandırır. (Oxfam Cins Eğitim El Kitabı, s.7)

cins yanlılığı

(İng.: gender bias; İsp.: prejuicios basados en el genero; prejuicios sexistas)

Kadının erkekle eşit olmadığı görüşüne dayanan önyargılı davranış ya da düşünce. (bkz. cins körlüğü)

Bağlam Örneği. "Özellikle fen müfredatı cins yanlılığıyla malûdur. Okullardaki fen kitapları kadın ve kızların gündelik deneyimlerine yer vermedikleri gibi kadın bilimcilerin adını da anmazlar." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 75)

cins yansızlığı

(İng.: gender neutral, İsp.: neutral en terminos de genero)

Kimi toplumsal cinsiyet/cins uzmanlarının sözlüğünde bu terim, bir cins vizyonu ya da kaynak tahsisine yönelik belirgin göndermeler olmaksızın cins duyarlılığının varlığına işaret eder. Toplumsal bağlamdaysa, her iki cinsde de uygun giyim, davranış, düşünce, duygu ve ilişkileri ifade eder.

Cinse-göre Kalkınma İndeksi (CKİ)

(İng.: Gender-related Development Index (GDI); İsp.: Índice de Desarrollo relacionado con el Género (IDG))

Kadın ve erkeğin başarımlarındaki eşitsizlikleri göz önüne alan bu indeks İnsani Kalkınma İndeksi'nin (İKİ) cins eşitsizliklerine uyarlanması yoluyla geliştirildi.

CKİ her ülkenin, yaşam beklentisi, eğitim elde etme ve gelir bakımından ortalama başarımını kadınlar ve erkekler arasındaki başarımların eşitsizliği düzeyine göre ayarlar.

İnsani Kalkınma İndeksi (İKİ) ülkelerin ilerlemesini ekonomik ve toplumsal göstergeler temelinde ölçmek amacıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı çerçevesinde geliştirilmiştir. İKİ üç göstergeye dayanıyor: (i) doğuştan yaşam beklentisiyle ölçülen ömür uzunluğu, (ii) yetişkin okuryazarlığı, ilk, orta ve yüksek öğrenime devam oranlarının bileşimiyle ölçülen eğitim elde etme ve (iii) kişi başına gerçek Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) ile ölçülen hayat standardı.

Bağlam Örneği. "Gelişmekte olan kimi ülke ve bölgeler de CKİ sıralamasında yukarılarda yer alıyor. 11. Sıradaki Barbados'u, Hong-Kong (17), Bahama Adaları (26), Singapur (28), Uruguay (32), Tayland (33) izliyor. Bu ülkeler gözle görülür cins eşitsizlikleri olmaksızın hem kadın, hem erkek için temel insani olanakları yaratmada başarılı oldular." (İnsani Kalkınma Raporu, 1995, s. 2)

cinsel haklar

(İng.: sexual rights, İsp.: derechos sexuales)

Kadın olsun, erkek olsun kişinin hiçbir baskıyla karşılaşmaksızın ve bedensel, zihinsel, ve ahlaki bütünlüğü içinde, kendi cinselliğine ilişkin konularda denetim sahibi olma ve özgürce ve sorumlu bir biçimde karar verebilme hakkı. (bkz. cinsellik)

Bağlam Örneği. "Üzerinde en çok durulan konulardan biri de belgenin sağlık bölümündeki kadınların cinsel hakları kavramını öne çıkaran paragraf oldu. Bu deyim açık seçik ortaya konulmamış olmakla birlikte Platform 'kadınların hiçbir baskı, ayrımcılık ve şiddetle karşılaşmaksızın kendi cinselliklerine ilişkin konularda denetim sahibi olmaları, özgürce ve sorumlu bir biçimde karar verebilmeleri gerektiğini' ileri sürüyordu. Ancak bir çok ülke bu kararların bireylerce değil evli çiftlerce alınabileceğini savundu." (IPS, Eylül 1995)

cinsel kimlik

(İng.: sexual identity; İsp.: identidad sexual)

Aynı cinsde mi yoksa karşı cinsde mi ilgi duyacağı konusunda kişinin kendisini eş(ler)inin cinsine ya da cinsiyetine göre değil, kendi deneyim, düşünce ve tepkileri temelinde hissettiği. (bkz. cinsel yöneliş, cinsel tercih)

cinsel taciz

(İng.: sexual harassment, İsp.: acoso sexual)

Genellikle daha yüksek iktidar mevkilerindeki kişilerce daha düşük mevkilerdeki kişilere yöneltilen, cinsel imaları da olan, istenmeyen davranış, beyan ve tavırlar. Cinsel taciz babaerkil toplumlarda bir toplumsal norm olarak kabul edilir. (bkz. suistimal)

Bağlam Örneği. "Cinsel taciz, kadınların dövülmesinden başlık parası dolayısıyla şiddete maruz kalmaları ve kadın ticaretine kadar geniş bir alana yayılır. Silahlı çatışmalarda kadınların tacize uğramaları, ilticacı ve göçmen kadınlara karşı girilen şiddet eylemleri de bu kategoriye girer." (IPS, 16 Eylül 1995)

cinsel yöneliş, cinsel tercih

(İng.: sexual orientation, sexual preference; İsp.: orientacion sexual, preferencia sexual)

Cinsel ilişkilerde bir cinsi başkasına tercih ediş. Cinsel yöneliş, insanların cinsel ya da duygusal ilgilerini kendilerinin denetlemedikleri görüşünü yansıtır. Cinsel tercihs, kişilerin cinsel ya da duygusal ilgilerini ve cinsel yönelişlerini denetleme ya da etkilene yeteneğine sahip oldukları ya da olabilecekleri görüşünü yansıtır. Dördüncü Dünya Kadın Konferansı'nda cinsel yöneliş terimi cinsel tercih anlamında kullanılmıştı. (bkz. biseksüel, gey, heteroseksüel, eşcinsel, lezbiyen, cinsel kimlik, ve cins değıştirenler)

Cinsellik

(İng.:sexuality; İsp.: sexualidad)

Cinsel olma niteliği ya da hali; cinsel etkinlik. Cinsellik, cinsel olmanın bedensel, duygusal, zihinsel ve toplumsal yönlerine atfen kullanılır. Makbul addedilen cinsel etkinliğin gereklerine uyma konusunda belirgin toplumsal baskı altında bulunsalar da, bireyler, cinselliklerini kendileri belirler. Bu, toplumsal normlara meydan okuyan cinsellik bireylerin ya da aynı biçimde düşünen bireylerden oluşan toplulukların baskıya uğramalarına yol açabilir.(bkz. biseksüel, gey, heteroseksüel, eşcinsel, lezbiyen ve cins değıştirenler)

cinsiyet

(İng.:sex, İsp.:sexo)

Doğuştan önce genetik olarak belirlenmiş dişi ya da erkek olma özellikleri. (bkz. dişi, erkek)

Bağlam Örneği. "Cinsiyet doğumumuzdan önce belirlenmiş ve temelde değışmez olan biyolojik bir yüklemdir." (FAO Cins Analizi ve Ormanlık, s. 43)

cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veri

(İng.: sex-disaggregated data, İsp.: datos desgglados por sexo)

Cinsiyetin bağımsız bir değışkeni olduğu verilerin cins temelinde dökümü. Bilgi, kadın ve erkeklerin kaynaklara erişiminin yanı sıra değışik eylem, özlem, gereksinim ve çıkarlarına ayrıştırıldığında cins temelinde ayrıştırılmış veri olur. (bkz. cinsiyet temelinde ayrıştırılmış veri)

cinsiyetçilik

(İng.: sexism; İsp.: sexismo)

Cinsiyetçilik ve cinsiyetçi sözcükleri Siyah Kurtuluş Hareketi'nin özgül kavramları olan "ırkçı" ve "ırkçılık"a paralel olarak İngilizce'ye 1960'larda ABD'deki kadın hareketince sokuldu ve buradan dünyaya yayıldı.

Cinslerden birinin ötekine üstün olduğu varsayımı, inancı ya da iddiasının çoğunlukla cins temelindeki toplumsal rol şablonları

bağlamında ifade edilmesi, daha aşağı olduğu varsayılan cinsiyetin üyelerine karşı ayrımcılık uygulamalarıyla sonuçlanır.

Kavram en yaygın olarak dışilerin erkeklerden aşağı olduğu inancına atfen kullanılır.

çifte standart

(İng: double standard; İsp.: rasero, criterio acomotadicio)

Kadın davranışlarına, erkek davranışlarına göre daha farklı ve daha kısıtlayıcı bir biçimde uygulanan toplumsal değerler ve ahlak kuralları. Cins rollerinin belirlenmesini toplum değerleri etkiler. (*bkz. cins rolleri, cam tavan*)

Bağlam Örneği. "Mesleki alanda çifte standart sürdükçe kadınlar iktidarda karar alma konumuna yükselmek için daha az fırsat sahibi olacak. Çünkü, kadın davranış ve tutumlarının değerlendirilmesi sürekli, her zaman da o kadar görünür olmayan bir yargılamadan geçecek."

dışı

(İng.: female; İsp.: femenino; Fr.: Feminine)

Terim cinselliğe biyolojik temelde değinildiği durumlara ilişkindir.

Bağlam Örneği. "İnsanlar erkek ya da dişi olarak doğar, oğlan ya da kız olmayı öğrenir, büyüyünce erkek ya da kadın olurlar. Hangi davranış ve tavırların, hangi etkinlik ve rollerin kendilerine uygun olduğu ve öteki insanlarla nasıl ilişkiye geçmeleri gerektiği kendilerine öğretilir. Cins kimliğini oluşturan ve cins rollerini belirleyen, bu, öğrenilmiş davranışlardır." (Oxfam Cins Eğitimi El Kitabı, s. 4)

doğum öncesi cinsiyet tercihi, cinsiyet tercihiyle kürtaj

(İng.: prenatal sex selection; sex selective abortion; İsp.: Selección prenatal por el sexo feto; aborto determinado por el sexo de feto)

Ceninin cinsiyetinin ebeveynlerden herhangi biri ya da her ikisinin isteğine uygun olmadığı gerekçesiyle çocuk düşürülmesi. Doğum öncesi cinsiyet tercihi dolayısıyla düşürülen ceninlerin çoğu dışidir. Dünyanın çeşitli bölgelerinde cinsiyet temelinde ekonomik baskılar ve geleneksel inançlar dolayısıyla oğlan çocuk yapmak tercih edilir.

Bağlam Örneği. "Kız çocuklara yönelik her tür ayrımcılıkla, doğum öncesi cinsiyet tercihi ve yeni doğmuş kız bebeklerin öldürülmesi gibi zararlı ve ahlak dışı uygulamalara yol açan oğlan çocuk tercihinin temel nedenleri ortadan kaldırılmalıdır; bu durum çoğu kez ceninin cinsiyetini belirlemede yeni teknolojilerin kullanımıyla pekişmekte ve kızların düşürülmesine neden olmaktadır. (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 277 (c))

ebeveynlik

(İng.:parenthood; İsp.: paternidad, maternidad)

Bir çocuktan sorumlu olma hali. Kadın ve erkeğin ebeveyn olarak gerçekleştirdiği eylemler toplumsal olarak belirlenmiştir ve kültürden kültüre, sınıftan sınıfa değişiklik gösterir.

Dünyadaki kadın hareketlerinin temel yaklaşımlarından biri de çocuk yetiştirmenin her iki ebeveynin ortak sorumluluğu olduğu ve geleneksel cins rollerine dayandırılmaması gerektiğidir. Anne çocuk ilişkisi, annelik, ebeveynlik ve kadının çocuk yapmadaki rolü ne ayrımcılığa temel oluşturmalı ne de kadının topluma tam olarak katılımını kısıtlamalıdır.

Planlı ebeveynlik (İng.: planned parenthood, İsp.: procreacion responsable) Doğumların sayısını ve yerini arzu ve yetiye göre belirleme.

Haberlerde, annelik ve ebeveynlik terimlerinin erkeklerin çocuk yetiştirme konusundaki sorumluluklarını da kapsamaya uygun şekilde

kullanılması gerekir.

ebeveyn hakları

(İng.:Parental rights, İsp.:patria potestad)

Ebeveynin her birinin ya da her ikisinin çocuğa/çocuklara ilişkin haklarının tamamı. Terim aynı zamanda çocuğun ebeveynin her biri ya da her ikisine ilişkin haklarını da kapsar.

emek

(İng.:labor, İsp.: trabajo)

Mal ve/veya hizmet üreten insan etkinliği. Emek terimi daha çok karşılığında bir bedel alınan çalışmaya atfen kullanılır. Görünmeyen emek terimi de karşılığı ödenmeyen ve çoğunlukla evin bakımı ve geçimi için kadınlar ve kızlar tarafından gerçekleştirilen, ve enformel sektördeki genellikle düşük ücretli çalışma için kullanılır. Bunlar ülkelerin milli hesaplarına dahil edilmez. (bkz. milli hesaplar)

Görünmeyen emek şu tür işlerde çalışmayı kapsar: Su ve yakacak odun taşıma, aile için temel tarımsal ürünleri yetiştirme ve işleme ve çocuk bakımı da dahil ev işleri. (bkz. cins temelinde iş bölümü, ev içi sorumluluklar, üretim, ödeme)

Bağlam Örneği. "Günümüzde kadınlar geçmişte olduğundan kat kat fazla çalışıyor. Yalnızca hizmet ve ev içi çalışma sektörlerinin değil, geleneksel olarak erkeklerin kalesi sayılan sanayinin de belkemiğini kadınlar oluşturuyor. Kadınlar, son on yılda dünya ekonomisindeki liberalizasyonun sonucu olarak imalat sanayisindeki işgücünün yüzde 30'unu oluşturuyorlar." (IPS, 9 Eylül 1995)

"Hindistan'daki 317 milyon işçinin onda dokuzu, iş ve ücret güvencesinden yoksun olarak ve düzensiz koşullarda çalışıyor. Kadınlarsa, aynı işi yapan erkek işçilerden daha az para kazanıyorlar." (IPS, 14 Eylül 1995)

erkek, adam

(İng.: man; İsp.: hombre)

Erkek (adam) terimi erişkin bir erkek insanı adlandırır. Başlangıçta bütün Germanik dillerde hem insan hem ergin erkek anlamında "man" kullanılıyordu. Daha sonra, İngilizce dışındaki dillerde insan anlamı sözcüğün bir türevine aktarıldı.

Bağlam Örneği. "Projenin hedef kitlesi genellikle aralarında fark gözetilmeyen bir grup 'insan' olarak ele alınır... böylelikle kadınlar yok sayılırlar. Üçüncü Dünya'da çiftçiler genellikle kadın olduğu halde tipik proje belgelerinde Üçüncü Dünya çiftçilerinden söz edilirken tekil erkek üçüncü şahıs zamiri kullanılır." (Oxfam Cins Eğitimi El Kitabı s. 291)

"Cins temelinde şiddete karşı seferber olan erkek grupları, değişim yolunda birer doğal müttefikler." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 120)

erkek, er

(İng.: male, İsp.:macho)

Cinsiyetin biyolojik bağlamda ifade edildiği durumlara atfen kullanılır.

Bağlam Örneği. "Kalkınmakta olan ülkelerde sigara içmek hala bir erkek alışkanlığı olmakla birlikte yoksul ülkelerde sigara içen kadın sayısı artıyor." (IPS, 30 Mayıs 1995)

erkeksilik (erkeklik)

(İng.: masculine; İsp.:masculino)

Erkeklikle ilişkilendirilen cins özellik ve rolleri.

eşcinsel

(İng.:homosexual)

Çoğunlukla aynı cinsten kişilere belirgin cinsel ve duygusal ilgi duyan erkeklere atfen kullanılan resmi ya da klinik terim.(bkz. [gey](#), [lezbiyen](#))

eşitlik

(İng: equality;İsp: igualdad)

Eşitlik, biriyle ötekini aynı şekilde etkileyen aynı ölçü, nicelik, ya da derecedir. Eşitlik ile hakkaniyet (equity) eş anlamlı değildir. (bkz. [hakkaniyet](#), [cins eşitliği](#))

Bağlam Örneği. “Sanat da dahil, iletişim ve medyada kadın, teknik süreçlere de, karar alma süreçlerine de eşit katılmadıkça hem yanlış gösterilmeye hem de yaşadığı gerçekler göz ardı edilmeye devam edecek.

“Kadın ve erkeği basmakalıptan uzak, çeşitlilikleri içinde ve dengeli bir tarzda resmettiği ve insanın onuruna ve değerine saygı gösterdiği ölçüde, medya, kadının ilerlemesini sağlamak açısından büyük bir potansiyele sahip olmaya devam edecek.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 33)

“Sözcü, IPS’ye verdiği demeçte, kadının insan haklarına verdikleri kısıtlı desteğin devletlerin kadının ekonomik ve toplumsal yaşamdaki eşitliğini yasallaştırmadaki isteksizliğinin de göstergesi olduğunu belirtti.” (IPS, Eylül 1995)

“Eylem Platformu’nun ve Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nın sonuç bildirgesinin oylanmasına dakikalar kala, delegasyonun karşılaştığı en büyük anlaşmazlığın kadın ve erkeğin mirasta eşit hak sahipliği konusu olduğu görülüyor.

“Kuran’ın kadının miras hakkını erkeğin yarısı olarak belirleyen kesin hükümler getirdiğini savunan Müslüman ülkeler, bu konuda esneklik gösteremeyeceklerini ileri sürüyorlar.

“Ayrıca, platform taslağında kullanılan eşitlik yerine hakkaniyet kavramının yer almasını istiyorlar.” (IPS, 16 Eylül 1995)

ev içi sorumluluklar

(İng. :domestic responsibilities, İsp.: responsabilidades domesticas)

Bir hanede temel yaşam gereklerinin karşılanması için yerine getirilen yemek pişirme, temizlik, yakacak odun toplama ve su taşıma, çocuk ya da yaşlıların bakımı gibi görevler. (bkz. [cins temelinde iş bölümü](#), [hane geçimi](#))

Geleneksel olarak bu görevleri yerine getiren kişiye ödeme yapılmadığı gibi kişi bu sorumlulukları dolayısıyla herhangi bir iktidar ya da statü de edinmiş olmaz. Pek çok toplumda bu işlerden sorumlu kişi hanede aşağı bir konumda yer alır.

Kadınlar ve kızlar, ev dışında çalışıyor olsalar da, çoğunlukla bütün hane içi görevlerden sorumludur. Hane sorumluluklarının bu geleneksel cins-temelindeki bölüşümü eğitimde kızlara karşı ayrımcılığı besleyebilir; kızlar, okula gönderilmeyebilir ya da ev içi sorumluluklarını üstlenmek gerekçesiyle okullarından ayrılmak zorunda kalabilirler.

Cinsiyetçi olmayan ve cins duyarlı bir yaklaşım, tekil koşullar dolayısıyla ev içi sorumlulukların kadınlarla erkekler, oğlanlarla kızlar arasında eşit paylaşılmamasının bir “iktidar” ya da “statü” içermediğini mutlaka göz önünde tutar. Ev içi sorumluluklar teriminin, yaygın kullanımın aksine, evdeki kadınların tek sorumluluğu olarak anlaşılması gerekir.

Bağlam Örneği. “Kadın ile erkeğin çalışma ve ebeveynlik sorumluluğunu bölüşmesinin kadının kamu yaşamına katılımın yükselmesine katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir, bu amaçla aile

ve meslek yaşamının bağdaştırılması da dahil, gerekli önlemlerin alınması gerekir." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu,, paragraf 190 (i))

ev kadını

(İng.:housewife; İsp.: ama de casa)

Kadın, 13 ile 14. Yüzyıllara değin hane halkının koordinatörüydü. Merkezi ulus-devletlerin ortaya çıkmasından önce hane halkları hukuksal, ekonomik ve politik faaliyet merkezleriydi, ev kadınlarının belirgin bir iktidarı vardı. Günümüzdeyse ev kadını terimi, bir karşılık ve çıkarı olmaksızın, başlıca işi bir evi çekip çevirmek (emeği yeniden üretmek) olan kadınları adlandırıyor.

Bağlam Örneği. "Ev kadını' teriminin yanı sıra 'ev erkeği' diye bir terimin de bulunduğu ve kadınla erkeğin çalışmasına eşit değer biçildiği bir dünyada cinsel taciz diye bir şey olmazdı. Böylece, cins temelinde ayrımcılığın da geçmişte kaldığı bir dünyada yaşadık." (IPS, 9 Eylül 1995)

ezilen gruplar

(İng.: disadvantaged groups; İsp.: grupos desfavorecidos)

Toplumda eğitim, sağlık, mali olanak ve iktidar gibi kaynaklara erişmekte daha az fırsat sahibi olan gruplar. Ezilen gruplara, etnik topluluklar, yaşlılar, çocuklar ve engelliler örnek gösterilebilir. Kadınlar ve/veya kızlar aynı gruptaki erkeklere göre fırsat eşitsizliğinden daha çok etkilenir. (bkz. ayrımcılık)

Haberlerde, bu grupların bileşimi daha ayrıntılı açıklamayı, yani gruplardaki kadın ve/veya kızların konumunun ayrıca belirtilmesini gerektirebilir.

fahişe, erkek fahişe

(İng. prostitute, male prostitute; İsp.: prostituta, prostituto)

Fahişe terimi önüne bir sıfat getirilmeksizin kullanıldığında genellikle para ya da mal karşılığında seks yapan kız ve kadınları anlatır.

Erkek fahişeyse para ya da mal karşılığı seks yapan erkekler ya da oğlan çocuklar için kullanılıyor. Fuhşun erkeklerle kadın ve kızlar arasında geçen bir heteroseksüel etkinlik olduğu geleneksel ön kabulü dolayısıyla erkek fahişeler genellikle medyada gözükmezler. Fahişe karşılığı olarak ticari seks işçisi terimi de kullanılır.

Bir görüşe göre fuhuş ahlâken kötü bir şey ve/veya sömürüdür. Başka bir görüşe göreyse, fuhuş, bu alanda çalışanların gönüllü olarak girdikleri bir meslektir. Dolayısıyla, bu işçilerin mesleki yasal statü, sendika hakkı, ve tüm toplumsal olanaklara erişim gibi korunma ve olanaklardan yararlanmaları gerekir.

Bağlam Örneği. "Tayland'da halkın sağlıklı seks uygulaması için çaba gösteren hükümet kuruluşları çoğu kez ölüm döşesindeki AIDS hastalarının dehşet verici imgelerini kullanıyor ve AIDS taşıyıcılarının dört kategoriye ayrıldığı efsanesini durmadan tekrarlıyor: Damardan uyuşturucu kullananlar, fahişeler, kan verenler ve eşcinseller." (IPS, Eylül 1995).

feminizm, feminist

(İng.: feminism, feminist. İsp.: femismo, feminista)

Cinslerin toplumsal, siyasal ve ekonomik eşitliği inancına dayanan çeşitli teori ve uygulamalar. 1985 tarihli Feminizm Sözlüğü bu kavramın dünyadaki farklı kadın gruplarınca feminizmin çeşitli türlerini yansıtmakta başvurulan en az 30 tanımını (örneğin, siyah, sosyalist, Marksist ve lezbiyen feminizmler) verir.

Örneğin liberal feminizm temel toplumsal, siyasal ve ekonomik kurumlarda çok radikal değişiklikler talep etmeksizin yasal reformları savunurken, radikal feminizm cins-temelindeki yapısal eşitsizliklerle ilintili derin toplumsal, ekonomik ve siyasal değişiklikleri savunur.

Latince femina (kadın) kökünden gelen feminizm terimi ilk kez 1851'de Fransızca'da "kadınsılık" a atfen kullanılmıştı. Kadın hakları savunuculuğu ya da kadın etkisiyle bağlantılandırılarak kullanılmaya ise 1890'larda başladı. Terim bu anlamıyla ilk kez 1892'de Paris'te toplanan Birinci Uluslararası Kadın Kongresi'nde benimsendi. Bir sıfat olarak kullanıldığında feminizmin çeşitliliği ve çok farklı feminizm türlerinin bulunduğu göz önünde tutulmalıdır.

Bağlam Örneği. "Feministler için feminizmin ne anlama geldiğini anlatmak sorunu bu ideolojinin ve sözcüğün uyandırdığı olumsuz tepkiler dolayısıyla daha da karmaşıklaşır." (Kadın Sözcükleri: Kadınlara İlişkin Kelimeler Sözlüğü, s. 88)

"Ben hiçbir zaman feminizmin tam olarak ne olduğunu öğrenebilmiş sayılmam: Bildiğim, ne zaman kendimi bir paspastan ya da fahişeden farklı hissettiğimi açığa vursam insanların bana feminist dedikleridir." (Kadın Sözcükleri: Kadınlara Dair Kelimeler Sözlüğü, s. 86)

gebelikten koruyucular

(İng.: contraceptives; İsp.: anticonceptivos)

Kadın doğurganlığını önleyici kimyasal bileşimler ve/veya fiziksel gereçler. Koruyucular cinsel birleşmenin gebelikle sonuçlanmasını önler. Gebelikten koruyucu kullanımı aile planlaması olarak da alınabilir. Kadının doğurganlığını -hangi yolla olursa olsun- denetleme hakkı üreme sağlığının temel kurallarındandır.

Özellikle sanayileşmiş ülkelerde, cins rolleri gebelikten koruyucu kullanımının sorumluluğunu kadına yükler. Başka ülkelerde de cins ilişkileri koruyucu kullanımının sorumluluğunu kadına yüklemenin yanı sıra, kadının koruyucu kullanmak için kocasından izin almasını dayatır.

Kadınlarda kullanılan gebelikten koruyucuların çoğu (örneğin ağızdan alınanlar, rahim içi araçlar ve bedene yerleştirilen gereçler [implants]) istenmeyen yan etkilere yol açar. Koruyucuları kadınlar için güvenli kılmak, hem kadın hem erkek için koruyucu seçeneklerini ve erkeğin koruyucu kullanma sorumluluğunu artırmak kadın sağlığı kalitesini yükseltmeye yönelik çalışmalarının başlıca hedefleri arasındadır. (bkz. [aile planlaması](#), [üreme sağlığı](#))

Bağlam Örneği. "Aile planlaması hizmetlerinin gelişmesi koruyucu seçeneklerinin artmasının anahtarıdır. Bazı modern yöntemlerin yan etkileri olabiliyor. Dolayısıyla gebelikten korunma teknolojisinin iyileştirilmesi için daha çok araştırma ihtiyacı doğuyor." (Kadınların İlerlemesi: Konuşmacılara Notlar, s. 37)

gelenekler, örf ve adetler

(İng.: traditions, traditional or customary practices; İsp.: tradiciones)

Edinilmiş, yerleşik, ya da alışılmış bir düşünce, eylem ve davranış kalıbı. Çok eşlilik gibi kimi gelenek ve adetler bir toplumda kadın ve erkeklerce benimsenirken başka bir toplumda reddedilebilir. Kimi gelenek ve adetler, örneğin sağaltıcılık gibi işlevlerle kadınlara statü ve güç kazandırırken, başlık için öldürme ya da kadın sünneti gibi kimi başka örf ve adetler kadın ve kızların eşitsiz ve aşağı konumunu pekiştirir ve/veya kadın haklarını ihlal eder. (bkz. [kadın sünneti](#), [miras](#))

Bağlam Örneği. "Her yaş grubundaki kadınlara uygulanan şiddet, esas olarak kültürel kalıplardan, özellikle, belli örf ve adetlerden ve kadınlara aile, işyeri, topluluk ve toplumda yakıştırılan aşağı statüyü yeniden üreten ırk, cins, dil ve dinle bağlantılı her tür aşırı davranışlardan kaynaklanır. (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 118)

"Uzun süren bir arkadaşlığın ardından Mosokotwne ve Sichone evlilik bağını kurmaya karar verirler ama örfi hukuka göre. Çünkü bu Güney Afrika ülkesinde çokeşlilik medeni hukuka göre ağır suç olmakla birlikte, örfi hukuka göre suç sayılmıyor." (IPS, 1 Haziran 1995)

"Ancak, özellikle erkekler arasında çokeşliliğin, aslında makbul bir uygulama olmasına karşın, Batılılar'ın Afrikalılar'a dayattıkları

değerler dolayısıyla hor görülen bir davranış olduğunu savunanlar da var." (IPS, Haziran 1995)

"İran ve Mısır gibi muhafazakar İslam ülkeleri, 'gelenek' ve 'kültür'le oynanmaması ve kadınların aileleri ve dini önderlerinin sözünden çıkmaması gerektiğini öne sürerek kadınların miras hakkını kısıtlamaya çaba gösterdiler." (IPS, 10 Eylül 1995)

gey, (eşcinsel)

(İng.:Homosexual)

İngilizce'de neşeli anlamına gelen "gay" sözcüğü, başlangıçta entelektüeller ve sanatçılarla gece hayatını sevenler arasında bir hitap tarzı olarak ("neşeli [gay] çocuk", "neşeli [gay] adam") kullanılırdı. Terimin mutlaka cinsel tercih ve eylemlerle ilişkilendirilmesi gerekmezdi. 1960'larda ABD'de ortaya çıkan Eşcinsel Kurtuluş Hareketi'nin sloganı "Good As You"nun ["Sizin Kadar İyiyiz"] baş harfleri "GAY"den hareketle sözcük eşcinsellikle doğrudan ilişkilendirildi. Günümüzde gey sözcüğü kendi cinsine ilgi duyan erkekleri tanımlamak için kullanılırken kendi cinslerine ilgi duyan kadınlar için daha çok lezbiyen terimi tercih ediliyor. (bkz. eşcinsel, lezbiyen, cinsellik, cinsel kimlik, cinsel yöneliş, cinsel tercih)

hakkaniyet

(İng:equity; İsp: equidad)

Cins, sınıf, ırk, etnik köken, din, bedensel engel, yaş ve cinsel tercih gözetmeksizin her kesimden insana adil ve tarafsız muamele edilmesi. Hakkaniyet eşitlikle eşanlamı değildir. Hakkaniyet, adil deyimi gibi öznel ve mutlaka eşitlik anlamına gelmeyebilir. (bkz. eşitlik, cins hakkaniyeti)

hakkaniyetli ödeme

(İng.:pay equity; İsp.: remuneracion equitativa)

Cinsiyet, yaş, ırksal ve etnik köken gibi geçersiz ya da başka türden ayrımcı sınıflamalar yerine eğitim, beceri, çaba, öğrenim ve sorumluluk temelinde ödeme.

Bağlam Örneği. "Çevresel kaynakları sürdürülebilir bir biçimde kullanmak için yoksulların, özellikle kadınların güçlendirilmesini gözeterek hakkaniyetli toplumsal kalkınma, sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez temelidir." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 56)

"Taslağı eleştirenler özellikle kadın eşitliğinin hiçbir yasal bağlayıcılığı olmayan 'hakkaniyet' terimiyle değiştirilmiş olmasına dikkat çektiler." (IPS, Eylül 1995)

hane halkı

(İng.:Household, İsp.:Hogar, unidad familiar)

Bir arada yaşayan bireylerden oluşan sosyo-ekonomik birim. Hane halkı türdeş bir karar verici birim olarak anlaşılmalıdır. Çoğu hanede her üyenin üreme ve üretim bakımından kendine özgü bir role sahip olmasının yanı sıra, hanenin kaynakları ve kazanımları konusunda çoğunlukla cins temelinde bir rekabet ve hak çatışması vardır. Hane halkının nasıl örgütlendiği ve çalıştığı konusundaki cins bilinci yoksunluğu hane halkı üyelerine ilişkin yanlış anlamalarla yetersiz ya da eksik çıkarsamalara yol açar, bu da çoğunlukla kadın ve kızların hane halkı içindeki rollerinin anlaşılmasına olumsuz etkide bulunur.

Kadının reisliğindeki hane halkı içinde tek ya da asıl gelir getirici ve karar vericiler yetişkin dişilerdir. Birçok ülkede, hane halkı üyeleri arasında yetişkin bir erkeğin bulunmadığı durumlar dışında, kadınlar hane halkı reisi olarak kabul edilmez.

Kadınların hane halkının geçimine katkısının erkeklerle aynı ya da daha çok olsa da genellikle erkek hane halkı reisi olarak kabul edilir.

Kalkınmakta olan ülkelerde giderek daha çok sayıda kadın ailelerinin başlıca ekonomik destek kaynağı olmaktadır. (bkz. aile)

hane halkı geçimi

(İng.: Household maintenance, İsp.: Sustentamiento del hogar)

Hane halkı üyelerinin gerçekleştirdiği ev ve insanlarla ilişkili, örneğin yakacak odun ve su taşıma, yemek yapma, çocuk bakımı, tamirat, mali işler, bankalar ve adliyeyle ilişki gibi işler. Ülkelerin milli hesap sistemlerinde bu etkinliklerin tümü bir özel hesapta toplanır. (bkz. milli hesaplar, özel hesaplar, ev içi sorumluluklar)

Bağlam Örneği. "Dünyadaki tüm hane halklarının dörtte birinin reisi kadınlardır. Ayrıca, çok sayıda hane halkı da aralarında erkekler bulunsun bile esas olarak kadınların geliriyle geçiniyor. Kadınların baktıkları ailelerse, ücret ayrımcılığı, emek piyasasındaki mesleki ayrımcılık kalıpları ve cins temelindeki başka engeller yüzünden çoğunlukla yoksul hane halkları arasında yer alıyor. (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı" Eylem Platformu, paragraf 22)

"Kalkınma ve yardım hamlelerinin gözde toplumsal birimi olan hane halkı içinde kadın erkekle aynı haklara sahip olmadığı gibi kazanımların da hane halkı düzeyinde erkek ile kadın arasında eşit olarak paylaşılmadığı görülür." (Oxfam Cins Eğitimi Elkitabı, s. 8)

heteroseksüel

(İng.:Heterosexual)

Karşı cinsle cinsel ilgi duyan kişi.

heteroseksizm

(İng.: heterosexism, İsp.:heterosexismo)

Heteroseksüelliğin iyi ve makbul, bunun dışındaki cinsel kimliklerin kötü ve kabul edilemez olduğu varsayımı.

homofob, homofobi

(İng.:homophobe, homophobia; İsp.: Homofobico, homofobia)

Eşcinseller ve eşcinsellikten akıl dışı korku duyan ya da nefret eden kişi.

Homofobi, kimi zaman biseksüeller de dahil, lezbiyenler ve gey erkeklerin ezilmesini adlandıran bir genel terim. Bu ezilme toplumsal tecrit, medyada gösterilmeme, ve kişinin ait olduğu topluluğun yok sayılması, sözel ve bedensel baskı, saldırı, tecavüz ve öldürmeyi içeriyor.

kadın

(İng.:woman; İsp.: mujer)

Ergin dişi insan. İngilizce'de kadının karşılığı olan woman sözcüğü yazılı kayıtlara ilk kez 1250'de girdi. Bu sözcüğe Eski İngilizce'de 766'dan önce raslanmıyor. Daha önceleri wif (karı) kullanılıyordu. 1400'den başlayarak sözcüğün tekil (woman) ve çoğul (women) halleri kurallı olarak ayrıştırıldı.

Kadının başka bir şeyle birlikte (örneğin, kadın ve çevre) ya da başka bir şeye dahil olarak (örneğin, kalkınmada kadın) anılması kafa karışıklığına yol açabilir. Kadın ve herhangi bir şey, kadınları etkileyen konuları, herhangi bir şeyde kadın ise kadınların meslek ve disiplinlerdeki hali hazır rollerini ve etkilerini anlatır.

kadın dayanışması

(İng.:sisterhood, İsp.:hermandad)

İngilizce'de kızkardeş anlamına gelen sister sözcüğü önceleri ailenin dikeylerini diken ya da ütü yapan gündelikçiler için kullanılıyordu. Daha sonraları, ortak, özellikle adanmışlık gerektiren davalar için bir araya gelen kadınlara atfen Latince soror sözcüğünden türeyen sorority kavramı İngilizce'ye yerleşti. Bu sözcük de daha sonra yerini sisterhood'a (kızkardeşlik) bıraktı.

"Kızkardeşlikten Kuvvet Doğar" sloganı ABD'deki kadın kurtuluş hareketince benimsenerek ilk kez 1968'de feminist sözlükte yerini aldı. Türkiye'de kadın hareketinin sözlüğünde bu kavrama karşılık olarak kadın dayanışması terimi yerleşti.

Feminist harekette kadın dayanışması kadınların güçlenmek için birbirleriyle geniş çapta özgül bir biçimde bağ kurmaları anlamına gelir. Erkek dayanışmasına atfen kullanılan kardeşlik teriminin daima olumlu anlamda güçlülük ve yoldaşlık anlamlarını içermesine karşın, kadın dayanışması, kimi ortak hedeflere sahip belli sayıda kadını ifade amacıyla gevşek bir tarzda kullanılsa bile olumsuz bir anlama çekilebiliyor, çünkü, kendi gündemlerini gerçekleştirmek için örgütlenen kadınlar, genellikle erkek egemenliği altındaki kurulu düzen için bir tehdit olarak algılanıyor.

kadın ticareti

(İng.: trafficking of women, İsp.: trata de mujeres)

Kadınların, örneğin, hizmetçilik, kağıt üstünde evlilik ("ısmarlama gelin" olarak da bilinir) ve fuhuş gibi değişik amaçlarla alınıp satılması.

Kadın ticaretinin temel özellikleri arasında sömürü, suiistimal, baskı ve şiddet sayılabilir. Kadın ticaretine bütün ülkelerde ve kültürlerde rastlanır.

Her yıl dünyada alınıp satılan kadın sayısını tahmin etmek güç olsa da, bilinen, kadınların kalkınmakta olan ülkelere kalkınmış ülkelere ve ülkelere içinde de kırsal alanlardan kentlere satıldığıdır. Kimi durumlarda kadın ticareti kızların ebeveynlerince düpedüz satılmasıyla da gerçekleşir.

Bağlam Örneği. "Kadın ticareti ve fuhuş giderek artan sayıda kadının ve ailelerinin tam bir yoksulluk içinde yaşamalarından ve ekonomik refah ve ilerleme için gerçek seçeneklerin yokluğundan kaynaklanır. Ancak kadın ticaretindeki artış aynı zamanda kimi ülke ve bölgelerdeki aşırı bolluğun erkeklere parayla seks yapma ve çok çeşitli cinsel seçeneğe erişim olanağı sunmasından ötürü de gelişmektedir." (Kadınların İlerlemesi: Konuşmacılar İçin Notlar, s. 68)

"Kadın ticaretine karşı açılan kampanyanın sözcülerinden De Dios'a göre, zengin ülkeler çoğu zaman göçlerdeki artışa kısıtlamaları artırarak yanıt veriyor ve bu sanayileşmiş ülkelerdeki durgunluk dolayısıyla yabancı düşmanlığına kadar varıyor." (IPS Eylül 1995)

"NGO Forumu'nda söz alan STV (Stisting Tegen Vrouwenhandel) sözcüsü tek çözümün kadın ticaretinin bir gerçek olduğunu kabul eden millî ve uluslar arası politikalar olduğunu söyledi. Sözcü, kadının insan haklarını savunmanın ve seks mafyasıyla çeşitli ülkelerdeki suç ortaklarını ortaya çıkarmanın böylece mümkün olabileceğini dile getirdi." (IPS, 2 Eylül 1995)

"Seks için kadın ticareti bütün Asya'da yayılıyor ama hükümetlerin koruyucu mekanizmaları ve uluslararası çabalar hızla girift ve güçlü bir şebekeye dönüşen bu sürecin gerisinde kalıyor. Başka bir deyişle 90 ülke henüz kadın ve erkeğin yasa önünde eşit olduğunu bütün yönleriyle benimsemiyor." (IPS, 2 Eylül 1995)

kadın sünneti

(İng.: Female genital mutilation; İsp.: mutilacion genital femenina)

Kadın cinsel organlarının kesilmesini kapsayan bu geleneksel uygulama iki büyük kategori halinde ele alınabilir. (1) Klitoridektomi: Bızırın ve küçük dudakların kısmen ya da tamamen alınması; (2) infibülasyon: Bızırın çıkarılması, küçük dudakların kısmen ya da tamamen kesilip alınması ve pütürlü bir yüzey yaratmak için büyük

dudaklara kesikler atılması. Kadın sünneti genellikle 4 ile 8 yaş arasındaki kız çocuklarına uygulanıyor ve daha çok Afrika'nın belli bölgelerinde tahminen 85 ile 114 milyon arasında kızı etkiliyor. Kadının sünnetinin bıraktığı kalıcı etkiler arasında cinsel ilişki sırasında sürekli acı duyma, nükseden vajina ve/veya idrar yolu iltihapları, ve orgazm olmayı önleyen bedensel engellilik hali sayılabilir. Kadın sünneti bütün dünyada kadın ve erkeklerin büyük çoğunluğunca bir insan hakları ihlali, kızlara karşı şiddet uygulaması ve önemli bir cinsel sağlık ve üreme sağlığı sorunu olarak kabul ediliyor.

Bağlam Örneği. "Dünyanın kimi bölgelerinde her 100 kadına 105 erkek düşüyor. Bu farkın nedenleri arasında şunlar sayılabilir: Kadın sünneti türünden zarar verici davranış ve uygulamalar, kız çocuklarının öldürülmesine ve düşürülmesine varacak şekilde oğlanların kızlara tercih edilmesi, çocuk evliliği de dahil erken evlenme, kadınlara karşı şiddet, cinsel sömürü, cinsel taciz, beslenmede kızlara ayrımcılık uygulanması ve sağlık ve refah alanıyla ilgili diğer uygulamalar. Bu nedenlerle, ergenliğe varana kadar yaşayabilen kız sayısı oğlan sayısından daha düşük oluyor." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 259)

Kadının güçlendirilmesi

(İng: empowerment of women, İsp: habilitacion de la mujer)

Kadının, önceden hiç sahip olmadığı ya da kısıtlı bir biçimde sahip olduğu hak, olanak, kaynak ve araçlara ulaşma fırsatına ve katılımda eşitliğinin sağlanması ya da güçlendirilmesiyle toplumsal, siyasal ve yasal hareket olanağına kavuşturulması. Kadınlara erkek arasındaki iktidar ve kaynaklara erişim farklılığı cins temelinde işbölümünün başlıca göstergelerinden biridir. (bkz. [olumlu eylem](#), ayrımcılık, cins temelinde iş bölümü)

Bağlam Örneği. "Kadının gelişmesinin merkezi konusu, kadının güçlendirilmesi, üretim etmenleri üzerinde erkeklerle eşit denetim sahibi kılınması amacıyla kalkınma sürecinde erkeklerle eşit yer alması ve sürece eşit olarak katılmasıdır." (Oxfam Cins Eğitimi Elkitabı. s.292)

"Birleşmiş Milletlere göre, 1993'de bütün dünyada sadece 6 kadın başbakan vardı. 1994 sonundaysa bu sayı tarihte görülmemiş bir yükselişle 10'a çıktı. Bununla birlikte Birleşmiş Milletler'e üye 185 ülkenin yalnızca 6'sının daimi temsilcileri kadın, ve 100'ü aşkın ülkenin parlamentolarındaysa hiç kadın milletvekili yok. 4-15 Eylül arasında gerçekleşecek Konferans'ta ele alınacak Eylem Platformu taslağı hükümetlerin yönetsel kurullar ve komitelerde cins dengesi kurulması hedefine bağlılıklarını duyurmalarını öneriyor. Taslak siyasal partilere de çağrıda bulunarak, kadınların katılımına yönelik ayrımcılığı gidermek üzere yapılarını ve çalışma tarzlarını gözden geçirmelerini istiyor." (IPS, Eylül 1995)

kadınlara yönelik şiddet, ev içi şiddet

(İng.: violence against women, domestic violence; İsp.: violencia sexual, violencia domestica)

Kadınlara yönelik şiddet aşağılama ve ekonomik baskıdan bedensel saldırı ve vahşete kadar uzanır. Kadınlara yönelik ev içi şiddet ise erkek arkadaşları, koca, baba, kardeş, amca, ya da hane halkı içindeki diğer erkekler tarafından uygulanan şiddeti kapsar. Kadınlara yönelik her tür şiddete her ülke ve kültürde rastlanır.

Bağlam Örneği. "Medyada kadınlara yönelik şiddet imgelerine yer verilmesi, özellikle ırza geçme ve cinsel köleliğin yanı sıra kadın ve kızların pornografi de dahil seks nesnelere olarak görüntülenmesi bu şiddetin varlığını sürdürmesine katkıda bulunan etmenler arasındadır..." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 118)

"Şili, Meksika, Papua Yeni Gine ve Kore'de yapılan araştırmalar evli kadınların en az üçte ikisinin ev içi şiddete maruz kaldığını gösteriyor. Almanya'da her yıl ev içi şiddete maruz kalan kadın sayısının dört milyona vardığı sanılıyor." (İnsani Kalkınma Raporu 1995, s. 7)

"Garrido, ev içi şiddete ilişkin duyurunun insanların konuyu gerçekte olması gerektiği gibi, tıpkı bir insan hakları konusu olarak görmelerine yardımcı olacağını söyledi." (IPS, 2 Haziran 1995)

"Avusturya'nın kadından sorumlu devlet bakanı Helga Konrad ülkesinin ev içinde şiddete karşı bir yasa çıkartmayı, cinsel eğitim programlarını geliştirmeyi, cinsel tacizin koşuşturulmasını kolaylaştırmayı ve kadın ticaretine karşı harekete geçmeyi düşündüğünü söyledi." (IPS 1995)

kadınsı, kadınsılık

(İng.: feminine, femininity; İsp.: femenino, femeneidad)

Sözcüğün geçmişi 14. Yüzyıl İngiliz şairi Geoffrey Chaucer'in "feminine"i dişi insan ve hayvanları belirtmek için bir sıfat olarak kullandığı eserlerine kadar gider.

"Feminine" sözcüğü, kadınlarla bağlantılı özellik ve roller, kadına benzer yada kadın gibi olma bağlamında İngilizce'de bugün edinmiş olduğu yaygın anlamı 15. Yüzyılda kazandı. 16. yüzyıl sonlarında bağlamı gevşemiş ve kadınsılaştırmak anlamında fiil olarak kullanılmaya başlamıştı. "Femininity" 1386'da İngilizce'ye giren anlamıyla dişi cinse atfedilen nitelik, belirgin nitelik yada nitelikler toplamıdır. Başlangıçta kadın doğasını betimlemek için de kullanılıyordu. Geleneksel olarak kadınsılık diye betimlenen nitelikler eylemsizlik, uysallık ve zayıflıktan, anaçlık, besleyicilik, sezgisellik ve barışçılığa kadar gider. Erkek egemen toplumların çoğunda erkekler genellikle kadınsı nitelikler yakıştırılarak aşağılanır.

Kalkınmada Kadın (KK)

(İng.:Women in Development (WID); İsp.: Mujeres en Desarrollo(MED))

Kalkınmada Kadın (KK) yaklaşımı 1970'lerin başında özgül bir grup olarak kadınlara kalkınmada ayrıca kaynak tahsisi hedefiyle geliştirildi. Bu yaklaşım genellikle kadınların geleneksel rol ve sorumluluklarını pekiştiren gelir getirici tasarımlar üzerinde duruyordu.

KK yaklaşımı kadınları kalkınma süreciyle bütünleştirmeyi gözetse de çoğu kez kadınların iş yükünün artışı, cins temelindeki eşitsizliklerin pekişmesi kadınlarla erkekler arasındaki uçurumun derinleşmesiyle sonuçlanmıştır.

KK yaklaşımının eksiklikleri Cins ve Kalkınma (CK) yaklaşımının geliştirilmesine yol açtı. Bu yaklaşım, kadınların kalkınmaya hali hazırda yaptıkları katkının tam olarak kabulü ve anlaşılmasının yanı sıra kadınların rollerinin genişletilmesini ve kaynaklara erişim ve kaynaklar üzerinde denetim kurmada erkeklerle eşit koşullara yükseltilmesini gözetir. CK ve KK'nin sıkça birbirleri yerine kullanılmasına karşın her iki yaklaşımın çok farklı sonuçlara ulaşmayı amaçladığı akılda tutulmalıdır. ([bkz.Cins ve Kalkınma](#))

kayıp kadınlar

(İng.: missing women, İsp.: mujeres invisibles)

1990'da Amartya Sen'in dolaşıma soktuğu terim küresel nüfus verilerinden düşülen tahminen 100 milyon dolayındaki kadına atfen kullanılıyor.

Bu kayıp kadınların bebek öldürme ([bkz. doğum öncesi cinsiyet tercihi](#)), bebek ölümleri, kasıtlı kötü beslenme, tedaviden yoksun bırakma, ve cins temelindeki daha başka şiddet uygulamalarının kurbanları olduğuna inanılıyor.

Bağlam Örneği. "Hindistan'daki 317 milyon işçinin onda dokuzu, iş ve ücret güvencesinden yoksun olarak ve düzensiz koşullarda çalışıyor. Kadınlarsa aynı işi yapan erkek işçilerden daha az para kazanıyorlar." (IPS, 14 Eylül 1995)

kaynaklar

(İng.: resources, İsp.: recursos)

Bir ülkenin güncel potansiyel zenginliği ve olanakları. Kalkınma sözlüğünde kaynaklar terimi insanların etkinliklerini icra etmek için kullandıkları arazi, tohum, ağaç, kredi, teknoloji, emek ve hizmetler gibi şeyleri ifade eder. Kaynaklara erişim mutlaka denetim sahibi olmaksızın kaynakları kullanma olanağıdır. Kaynakların denetimiyse onların kullanım ve dağıtımını üzerinde karar verme gücünü içerir. Kimi kültürlerde yasa ve gelenekler kadına arazi ya da büyükbaş hayvan gibi kaynaklara sahip olma hakkı tanımaz.

Bağlam Örneği. “Yaşadıkları toplumlarda kadın ve erkeklerin ekonomik yapılara erişim olanakları ve bu yapılar üzerinde iktidar kullanma fırsatları farklı farklıdır. Dünyanın bir çok yerinde kadınlar mali, parasal, ticari ve başkaca ekonomik politikalar da dahil ekonomik karar verme süreçlerinin ya gerçek anlamda dışında bırakılmışlardır ya da bu alanlarda çok güçsüz bir biçimde temsil edilmektedirler... Bireysel erkek ve kadınlar, başka şeylerin yanı sıra karşılığı ödenen ve ödenmeyen işlere ayıracakları zamanı nasıl bölüşecekleri konusundaki kararlarını bu politikalar çerçevesinde verdiklerinden bu ekonomik yapılar ve politikalar kadın ve erkeklerin ekonomik kaynaklara erişimi, ekonomik güçleri ve dolayısıyla bir bütün olarak toplumda olduğu gibi bireysel ve aile düzeyindeki eşitlik dereceleri üzerinde etkili olur.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 150)

kız

(İng.: girl, İsp.: nina)

Orta Çağ İngilizcesi'nde “gyrle” sözcüğü her iki cinsten çocukları adlandırıyordu. Sözcüğün dişi çocuk anlamında İngilizce'ye girdiğine ilişkin ilk kayıtlar 1375'e kadar gider. 1530'lardan başlayarak kız, dişi çocuğu adlandırır oldu. Aynı zamanda dişi hizmetçilere atfen de kullanılan kız sözcüğünün, bu bağlamda, kullanıcının üstünlüğünü ima ettiği düşünülür. UNICEF 15 yaşına kadar dişi çocuklar için “kız çocuk” diye özgül bir terim kullanır. “Kız çocuk” terimi ilk kez Birleşmiş Milletlerce, kızların yaşama adım attıkları günden başlayarak, çocuklukları ve ergenlikleri boyunca ayrımcılığa uğradıklarını belirginleştirmek amacıyla ortaya atılmıştı.

IPS muhabir ve editörleri dişi çocuklar için kız terimini kullanmayı tercih ediyorlar.

Bağlam Örneği. “Dünyanın kimi bölgelerinde her 100 kadına 105 erkek düşüyor. Bu farkın nedenleri arasında şunlar sayılabilir: Kadın sünneti türünden zarar verici davranış ve uygulamalar, kız çocuklarının öldürülmesine ve düşürülmesine varacak şekilde oğlanların kızlara tercih edilmesi, çocuk evliliği de dahil erken evlenme, kadınlara karşı şiddet, cinsel sömürü, cinsel taciz, beslenmede kızlara ayrımcılık uygulanması ve sağlık ve refah alanıyla ilgili diğer uygulamalar. Bu nedenlerle, ergenliğe varana kadar yaşayabilen kız sayısı oğlan sayısından daha düşük oluyor.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 259)

“İslamcılar ayrıca belgenin kadın ve erkeklere eşit miras hakkı çağrısına da karşı çıktılar. Belgenin kız çocuğun eşit miras ve veraset hakkını onaylaması İslam ülkelerinin itirazlarıyla karşılaştı.” (IPS, Eylül 1995)

“Belgenin kız çocuğunu ele alışı çocuk tacizi, kızların fuhşa sevk edilmesi ve anlaşmalı çocuk evliliklerine karşı mücadele edenlerce büyük bir başarı olarak karşılandı.” (IPS, Eylül 1995)

kritik kitle

(İng. : critical mass, İsp.: masa critica)

Bir kurum ya da yapıda, çoğunluktan olmayan bir grubun konumunu etkileyen bir değişikliğin gerçekleşebilmesi için gruba gerekli en az sayı. “En az” sayı değişim için yeterlilik düzeyini gösterir.

Birleşmiş Milletler'e göre, çoğunluktan olmayan bir grubun kritik kitle eşiği yüzde 30 ile 35 arası katılımdır. Yüzde 30 katılım hedefinin tutturulması, istenen değişikliğin kendiliğinden gerçekleşmesine yetmez. Değişim aynı zamanda katılımın niteliğine, katılanların karar

verme yetkesine ve çoğunlukça belirlenmeye devam eden çevreye de bağlıdır. Gene de, uzmanların çoğuna göre, kuruluşlarda kritik sayıya erişilmesi cins eşitliğini sağlamada gerekli ve öncelikli bir hedefdir.

Bağlam Örneği. "Stratejik karar alma noktalarında kadın lider, kadın yönetici kritik kitlesi oluşturmak için olumlu bir tavır alınmalıdır." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, paragraf 192 (a))

kürtaj

(İng.:abortion, İsp.:aborto)

Ceninin anne bedeninden kasıtlı bir müdahaleyle çıkarılması (kürtaj); ya da gebeliğin ilk dönemlerinde ceninin ölüm sonucu kendiliğinden çıkması (düşük).

Birçok ülkede kendi görüşlerini kuvvet ve inatla savunan iki karşıt grup arasında süre giden kürtaj tartışmasında kadınların bedenleriyle ilgili kararları kendilerinin vermesi hakkını savunanlar bu hakkın istenmeyen gebeliklere son verilmesi, güvenli, ucuz ve yasal kürtaj hizmetine erişim hakkını da kapsadığını söylüyorlar. Kürtaj-karşıtı hareket ise, istenmeyen gebeliklere son verilmesi ya da güvenli, ucuz ve yasal kürtaj hizmetine erişim hakkına karşı çıkıyor. Kürtaj-karşıtları kürtajın yasallaştırılmasına karşılar; ancak, kimileri tecavüz ya da anne sağlığının gerektirdiği durumlarda kürtajı kabul ederken, kimileri de hangi nedenle olursa olsun kürtaja yasal izin verilmesine karşı çıkıyor.

Kürtaj teriminin, farklı ülkelerde farklı yasal ve hukuksal karşılıkları var. Kimi ülkelerde kürtaj yasayla cezalandırılırken, kimilerinde, örneğin, aile büyüklüğünü sınırlamak amacıyla tek çocuk politikası sürdüren Çin'de, devlet kürtaj yaptırımları için kadınlara baskı uyguluyor. Gelişmekte olan ülkelerin çoğundaysa kürtaj yasak.

Muhabir ve yazı işleri çalışanlarının haberlerin tarafsızlığına gölge düşürdüğünü göz önünde tutarak kürtaj-karşıtı tutum bağlamında "yaşam-yanlısı" terimini kullanmaktan kaçınmaları gerekir. Bununla birlikte kürtaj-yanlısı tutumun ifadesi olarak "tercih-yanlısı" terimi kullanılabilir.

Bağlam Örneği. "Sözcü, Latin Amerika'da yasadışı olan kürtajı teşvik ettikleri suçlamasını reddederek, STK'lerin, kadın hakları eylemcilerinin istenmeyen gebeliklerin bilgi, eğitim ve aile planlamasıyla önlenmesi gerektiği görüşünde olduklarını açıkladı." (IPS, 9 Eylül 1995)

"Bu ülkede, gebeliğin anne yaşamını tehdit etmesi gibi kimi özgül durumlarda, kürtaj yasal, ancak eski sistemin yol açtığı toplumsal dengesizlikler nedeniyle bu haktan yararlananlar esas olarak beyazlardır." (IPS, Eylül 1995)

"Doğu Karayipler ülkesi Barbados ile Güney Amerika ülkesi Guyana, kürtajı yasallaştırdılar. Jamaika'da, kürtaj yasal olmamakla birlikte özel koşullar'da gebeliğe son verilmesine daha hoşgörül yaklaşılıyor." (IPS, 9 Eylül 1995)

lezbiyen

(İng.:lesbian; İsp.:lesbiana)

Daha çok kendi cinslerinden olanlara cinsel ve duygusal ilgi duyan kadınlar. Terim İÖ 7. Yüzyılda Yunanistan'ın Lesbos (Midilli) adasında yaşayan bir kadın topluluğundan geliyor. Kadınlar için, daha çok erkeklere atfen kullanılan gey veya eşcinseldense, lezbiyen terimi tercih edilir. (bkz. [cinsellik](#), [cinsel yöneliş](#), [cinsel tercih](#))

miras hakkı

(İng.: inheritance; İsp.:herencia)

Ölen bir kişinin mal ve mülküne devir yetkisiyle birlikte sahip olma hakkı. Miras hakkı geleneksel olarak, mal ve mülkün biyolojik aile

üyelerine devrini öngörür. Pek çok kültürde kadınlar miras hakkından ya yoksun bırakılır ya da miras hakları erkek varislerden daha azdır.

Bağlam Örneği. *“Kadınların yoksulluğu ekonomik fırsat ve özerklikten, kredi, arazi sahipliği ve miras hakkı da dahil ekonomik kaynaklara erişim olanağından, eğitim ve destek hizmetlerinden yoksun oluşlarıyla ve karar alma süreçlerindeki rollerinin küçüklüğüyle doğrudan bağlantılıdır.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 51)*

“Eylem Platformu’nun ve Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nın sonuç bildirgesinin oylanmasına dakikalar kala, delegasyonun karşılaştığı en büyük anlaşmazlığın kadın ve erkeğin mirasta eşit hak sahipliği konusu olduğu görülüyor. Kuran’ın kadının miras hakkını erkeğin yarısı olarak belirleyen kesin hükümler getirdiğini savunan Müslüman ülkeler, bu konuda esneklik gösteremeyeceklerini ileri sürüyorlar. Ayrıca, platform taslağında kullanılan eşitlik yerine hakkaniyet kavramının yer almasını istiyorlar.” (IPS, 16 Eylül 1995)

milli hesaplar ve özel hesaplar

(İng.:National accounts and satellite accounts, İsp.: cuentas nacionales y cuentas especiales)

Milli Hesap Sistemi piyasaya yönelik olsun olmasın bütün malların üretimini kapsar. Kişilerin kendileri ve hane halkı üyeleri için ürettikleri hizmetler mal üretiminden sayılmaz ve Milli Hesap Sistemi dışında bırakılır. Milli Hesap Sistemi refahın ölçümü amacıyla tasarlanmış olduğundan yürürlükteki muhasebe yöntemlerine göre hane halkının kendi tüketimine ayrılan hizmetlerin değerinin Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) tamamlayıcısı olarak ölçülmesi gerekir. Bu tamamlayıcılara özel hesaplar denir. Cins temelinde işbölümü dolayısıyla hane halkı içinde karşılığı ödenmeyen işlerin büyük çoğunluğunu yapan kadınların katkıları Gayri Safi Milli Hasıla gibi milli hesaplarda görülmez. Böylece kadınların ulusal ekonomilere yaptıkları katkı da ciddi bir biçimde göz ardı edilmiş olur.

Bağlam Örneği. *“Kadınların ekonomik katkısının tanınması ve karşılığı ödenmiş ve ödenmemiş çalışmanın kadınla erkek arasında eşitsiz bölüştüğüünün ortaya çıkarılması, milli hesap dışı bırakılan yemek yapma, çocuk ve yaşlıların bakımı gibi karşılığı ödenmeyen çalışmanın değerinin sayısal olarak belirlenmesi ve merkezi milli hesaplardan ayrı olarak hazırlansalar da bunlarla tutarlı özel ya da başka hesaplarda yansıtılması için uygun zeminlerde yöntemler geliştirilmesi.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 206 (f) (3))*

olumlu eylem

(İng.: affirmative action; İsp.: accion positiva)

Cinsiyet, ırk, yaş, din ya da etnik kökenle belirlenmiş ve işe alma, terfi, sözleşmelerden doğan haklar, ya da iş bulma olanakları bakımından kısıtlanmış gruplara karşı ayrımcılığın sonuçlarını gidermek amacıyla tasarlanmış her tür plan ya da program.

Olumlu eylem, başlangıçta işe almada karşılaşılan ayrımcılık uygulamalarının giderilmesiyle ilintiliydi. Sonraları, özellikle işe alma ve üniversiteye giriş koşulları bağlamında ayrımcı uygulamaların telafisi için getirilen tercih sistemleriyle ayrımcılık mağduru gruplara mensup bireylerin gözetilmesi sağlandı. ([bkz. ezilen gruplar, ayrımcılık](#))

Tersine ayrımcılık (reverse discrimination) terimi de cinsiyet, ırk, yaş, din ya da etnik kökenle belirlenmiş ve işe alma, terfi, sözleşmelerden doğan haklar, ya da iş bulma olanakları bakımından kısıtlanmış gruplara karşı ayrımcılığın sonuçlarını gidermek amacıyla tasarlanmış her tür plan ya da programı ifade eder. Bu terim Türkçe haklar sözlüğüne “lehte ayrımcılık” (positive discrimination) olarak girdi. Ancak tersine ayrımcılık yerine olumlu eylemi (positive action ya da affirmative action) kullanmak yeğlenir. Tersine ayrımcılık, olumsuz bir bağıntıyı dile getirmesinin yanı sıra genellikle olumlu eylem karşıtlarının kullanmayı tercih ettikleri bir terimdir.

Bağlam Örneği. *“Kadın siyasetçi ve eylemciler Perşembe günü yaptıkları bir açıklamayla Birleşmiş Milletler’ce düzenlenen kadın*

konulu konferansı olumlu eylem ve kamuda kadınlara kota çağrılarını yumuşattığı gerekçesiyle eleştirdiler. Yeni Bir Çağ için Kadınlarla Kalkınma Alternatifleri'nin (DAWN) kurucusu Devaki Jain, 'dilde olumlu eylemi ve kadınların yerel ve merkezi yönetimlerde yüzde 33.3 oranında temsilini desteklememiz gerekiyor,' dedi." (IPS, 9 Eylül 1995)

ödeme

(İng. : remuneration, İsp.: remuneracion)

Bir hizmet, kayıp ya da harcamaya karşılık olarak ödenen para ya da tazminat. Karşılığı ödenmiş çalışmayla ödenmemiş çalışma arasındaki fark, cins temelinde, toplumsal ve kültürel olarak kurulmuştur. Karşılığı ödenmemiş çalışma çoğunlukla hane halkı içindeki kadınlarca gerçekleştirilir.

Bağlam Örneği. *"Karşılığı ödenmemiş çalışmaları gerektiği gibi değerlendirilmiş olsa, erkeklerden çok daha uzun süre çalıştıkları için büyük olasılıkla bir çok ülkede evi asıl geçindirenlerin kadınlar olduğu, hiç değilse bu bakımdan erkeklerden geri kalmadıkları görüldü." (İnsani Kalkınma Raporu 1995, s. 6)*

özel alan ve kamusal alan

(İng.: private and public spheres; İsp.: esferas publica y privada)

Toplumun kadın ve erkek alanlarına ayrıldığı, kadınların -genellikle iktisadi olmadığı kabul edilen- özel ve ev içi alanlara, erkeklerinse -genellikle iktisadi ve politik olduğu kabul edilen- kamusal alanlara ait oldukları varsayımı. Özel alan-kamusal alan ayrımı daha çok kadınların aleyhine sonuçlanmıştır.

Bağlam Örneği. *"Kadınlara karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) siyasal ve ekonomik kamusal alandan aile yükümlülüğüne kadar kadının bütün alanlarda ve gündelik yaşantının her cephesinde hak sahibi olma isteğine yanıt veriyor." (IPS Eylül 1995)*

"Şiddetin gerçekten de bütün siyasal ideolojileri ve ekonomik kalkınma düzeylerini boydan boya kat ettiğinin farkına varılmasından bu yana, yatak odası küreselleşmiş ve özel alandan çıkarak kamusal bir konu haline gelmiştir." (IPS, 14 Eylül 1995).

rol

(İng.: role, İsp.: rol)

Eski Fransızca'da tiyatro oyuncularının oyun içinde söyledikleri sözlerin yazılı olduğu kağıt rulosu anlamına gelen rolle sözcüğünden türeyen rôle günümüzde kişinin hayatta tuttuğu yeri ifade eder. Bu anlamı içinde rol, toplumsal normlarla belirlenen ve zaman içinde değişebilen, belirli bir durumdaki cins temelinde eylem ve davranışlar demektir. Örneğin Bangladeş'te pazarcılık bir erkek rolüken Butan'da kadın rolüdür. Bir çok kültürde ev içi çalışma ve hane halkının üretimi kadınlara yüklenirken erkeklerin üstlendikleri roller toplumdaki iktidar konumlarına yöneliktir. Kadın ve erkeklerin rolleri, ekonomik bunalım, üretim ve tüketim kalıplarındaki değişimler, ve kadınların sivil toplumda artan etkinlikleri gibi bir dizi etmene bağlı olarak değişme gösterir.

Bağlam Örneği. *"1994'te Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi'nce hazırlanan rapora göre, kadınların anne, besin üreticisi, satıcı, çalışan ve sağlık hizmeti sunan kişi olarak ailelerle toplulukların ekonomik ve sosyal refahını sürdürmekte oynadıkları çok yönlü ve kritik rol, AIDS'in toplumsal ve ekonomik sonuçlarının çok belirgin olacağını gösteriyor." (IPS, Eylül 1995)*

"Dünya Bankasının açtığı kredilerde cins konularına ilişkin olarak yürütülen bir araştırma, Banka'nın kadınların üremeye ilişkin rollerinden doğan sorunlarına çare bulmakta önemli çaba göstermesine karşın, kadınların ekonomik katkılarının değerinin verilmediğini ve kadınlara yatırım yapma konusunda esaslı bir baskı ortaya konulmadığını gösteriyor." (IPS, 2 Eylül 1995)

sahiplik

(İng.:ownership, İsp.: propiedad)

Elde tutma ya da denetleme hakkı temelinde bir kaynağı elde bulundurma. Kaynakların denetimini elde bulundurmaya kaynaklara erişim arasındaki fark önemlidir. Bir kaynak üzerinde denetim sahibi olmak, doğal olarak bu kaynağın sahipliğinden ileri gelen bir karar verme hakkına da sahip olmak demektir. Bir kaynağa erişim hakkına sahip olmak ise yararlanma olanağına sahip olursa da mutlaka bu kaynak üzerinde denetim sahibi olmak anlamına gelmeyebilir. Kaynaklara sahip olma, kaynaklara erişim sahibi olma, ya da kaynakları denetleme genellikle cins temelinde eylemlerdir. Örneğin, kimi kültürlerde kadınlar çoğu kez kredi almada teminat kabul edilen büyükbaş hayvanlara hukuken sahip olma hakkından yoksundur. Gündelik temelde bu kaynakları kullansalar ve yönetseler de onlar üzerinde karar verme yetkisine sahip değillerdir.

Bağlam Örneği. "Birleşmiş Milletlere göre günde bir dolardan daha az kazanan dünyadaki en yoksul 1.3 milyar insanın yüzde 70'ini kadınlar oluşturuyor. Kadınlar dünyadaki toplam gelirin yalnızca yüzde 10'unu alıyor ve mülkiyetin yalnızca yüzde birini elinde bulunduruyorlar." (IPS 16 Eylül 1995)

savunuculuk

(İng.: advocacy)

Belli bir toplumsal grubun savunusu adına eylem ya da politika geliştirmek

sivil toplum

(İng. : civil society; İsp.: sociedad civil)

Çok yaygın ve değişik hükümet dışı örgüt ve kuruluşlarda örgütlenen ya da bunlara katılanlar için kullanılan bir kalkınma terimi. Bu örgüt ve kuruluşlar arasında sendikalar, kitle örgütleri, kadın dernekleri, feminist gruplar, akademik kurumlar, araştırma kurumları, kooperatifler, yerel mahalle toplulukları, meslek birlikleri, dinsel gruplar, gençlik örgütleri, kültürel gruplar, ve kâr amacı gözetmeyen örgütler yer alıyor. Siyasal kurumlar ve partiler sivil toplum içinde sayılmıyor.

Bağlam Örneği. "Hükümet dışı sektör, özellikle kadın örgütleri ve feminist gruplar gitgide güçlenerek değişimin itici gücü haline geliyor. Sivil toplum kuruluşları kadınların lehinde değişiklikler sağlayan yasa ya da mekanizmaların geliştirilmesinde önemli bir savunuculuk rolü üstlendiler." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, Eylem Platformu, paragraf 26)

suistimal, kötü muamele

(İng.: abuse; İsp.: abuso)

Yanlış davranış; usulsüz ya da aşırı kullanım; zarar verecek biçimde kullanım; çoğunlukla suistimale uğrayan üzerinde yetke ya da iktidar sahibi olan kişinin bedensel, duygusal, psikolojik yada cinsel kötü muamelede bulunması.

Erkeklerin birlikte yaşadıkları kadınları çalışmaktan hatta evin bütçesiyle ilgilenmekten alıkoymasının da bir başka suistimal biçimi, "ekonomik suistimal" sayılması gerektiği düşüncesi yaygın kabul görüyor.

Bağlam Örneği. "Kadınlara karşı şiddetin en yaygın biçimlerinden biri de... kadınların yakın ilişkide buldukları erkeklerce suistimale uğratılması. Suistimal biçimleri aşağılama ve ekonomik baskıyla başlayıp bedensel eziyete kadar uzanıyor. Suistimal, gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelerde de gelişmekte olan dünyadaki kadar yaygın ve evrenseldir. (Kadınların İlerlemesi: Konuşmacılara Notlar, s.61)

"Göçmen işçiler arasında cins oranı hemen hemen eşit olmakla birlikte Filipinler, Endonezya ve Sri Lanka gibi ülkelerde iş bulmak için

yurt dışına gidenlerin çoğunu kadınlar oluşturuyor. Bu kadınların büyük bölümü yurtdışında ev yardımcılığı ya da eğlence dünyası gibi bedensel ve ekonomik suistimale uğramaya uygun sektörlerde çalışıyorlar.” (IPS, 14 Eylül 1995)

tecavüz, ırza geçme

(İng.:rape, İsp.: violacion)

İngilizce'ye ilk girdiği 1400'de tecavüz (rape) mal ve mülk gaspının yanı sıra zor kullanarak insan, özellikle kadın kaçırmaya anlamına geliyordu. Günümüzdeyse cinsel şiddet ve taraflardan birinin rızası olmaksızın cinsel birleşme anlamında kullanılıyor.

Tecavüze uğrayan kadın ve kız sayısının tecavüze uğrayan erkek ve erkek çocuk sayısını kat kat aşmasına karşılık, erkeklerin mağduru oldukları tecavüz vakalarının hepsinin kayıtlara geçmediğine inanılıyor. Tecavüz kadınlara yönelik en yaygın cinsel şiddet biçimi. Tecavüz yada cinsel saldırı kurbanları hem bedensel hem ruhsal zarar görüyor. Hemen hemen bütün hukuk sistemlerinde hukuksal yeterlilik yaşının altındaki kızlarla kendi rızalarıyla da olsa cinsel birleşmeye girilmesi tecavüz sayılarak cezalandırılır.

Birçok ülkede tecavüzü ağır biçimde cezalandıran yasalar yürürlükte. Mağdurlara sağlanan yasal koruma, yardım ve iyileştirme programlarına karşın, kadın ve kızların tecavüze uğradıklarında yardım istemelerini zorlaştıran, örneğin saldırıyı “hak ettikleri” ya da “arandıkları” yolundaki tavırlarda ifadesini bulan cins yanlısı tutum hükümünü sürdürüyor. Birçok ülkede kadınların kocalarının mülkü olduğu ve onlara nasıl isterlerse o şekilde davranabilecekleri yolundaki geleneksel önyargılar ve hukuk anlayışları yüzünden kadınlar kocalarıyla tecavüze uğradıklarını öne süremezler. Bu tür yanlışlık medyadaki cinsel saldırı haberlerinde de görülebilir.

Bağlam Örneği. “1993’de Mazowiecki tarafından çatışma sırasında tecavüze başvurulmasını araştırmakla görevlendirilen kadın hekimler grubu Belgrad, Saraybosna, Zagreb ve Zevica’da yüzü aşkın tecavüz mağduru ile görüştüğünden sonra Bosna’da tecavüzün etnik temizlik aracı olarak kullanıldığı sonucuna vardı. Raporda ayrıca, tecavüz ve cinsel saldırıların askerlere kesinlikle yasaklanması ve hükümetlerin tecavüzü kimi ülkelerde olduğu gibi yalnızca toplumun onurunu zedeleyen bir eylem değil, kadının beden bütünlüğüne karşı işlenmiş bir suç olarak belirlemeleri gerektiği de belirtiliyordu.” (IPS, 3 Eylül 1995)

tokenizm

(İng.: tokenism, İsp.: igualdad simbolica)

Erkek egemen iktidarda ve/veya kurumsal düzenlemelerde herhangi bir değişikliğe yol açmayacak şekilde, özellikle azınlık gruplar ve her grupta yer alan kadınlara karşı zorunluluklarını son derece sınırlı çaba ya da jestlerle yerine getiriyor görünme çabası. Tokenizm bir kuruluşun cins, farklılık, engellilik, ırk, yaş, din, ya da etnik kimliklere karşı duyarsızlık suçlamasından kurtulmak amacıyla tek bir bireyi, ya da önemsiz sayıda insanı saflarına almasını anlatmak için kullanılır.

“Tokenizm birbiriyle bağlantılı iki sonuca yol açar: (1) İlgili odağı haline gelen kişinin acze düşmesi: Sürekli göz önünde bulunan kişi herkes gibi biri olmaz. Bu da erkek olsun kadın olsun kişinin işlevini muazzam bir baskı altına alır. Çünkü, bu kişiler, içinde buldukları grubun öteki mensuplarının geleceklerinden sorumlu tutulurlar. Başarılı olduklarında da başarıları kayda geçmez ve küçük bir grubun üyesi olduklarından nüfuz da kazanamazlar.

(2) Çoğunluk grubu mensuplarının yaklaşması: Aralarına bir token girmiş olması çoğunlukta olanların grupsal tepkilerini güçlendirir...” (“Tokenizm” De Beuk Handout, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı NGO Forumu , Ağustos 1995)

Bağlam Örneği. “CAFRA’nın görüşüne göre, politikaların kişilerin deneyimleri’nden çıkması gerekir. Özellikle kadınların seslerini duyurmada güçlük çektikleri tasarım aşamasında olduğu kadar, eleştirilenlerin sivil toplum kuruluşlarıyla kadınların yalnızca token rolü oynadıklarına dikkat çektikleri uygulama aşamasında da, bu kolektif akla özellikle ihtiyaç duyulur.” (IPS, 2 Eylül 1995)

üreme hakları

(İng.:reproductive rights, İsp.: derechos reproductivos)

Çiftlerin ve bireylerin çocuklarının sayısına ve nerede ve ne zaman doğacaklarına özgür ve sorumlu bir biçimde karar verme ve bunları gerçekleştirmek için bilgi ve olanağa erişim hakkının yanı sıra en yüksek üreme sağlığı standartlarından yararlanma hakkı.

Bağlam Örneği. "Kişiler üreme haklarını kullanırken varolan ve doğacak çocuklarıyla topluma karşı sorumluluklarını göz önünde tutmalıdır. Bu hakların herkes için sorumlu bir biçimde kullanımının geliştirilmesi, hükümet ve yerel yönetimlerce desteklenen üreme sağlığı alanındaki, aile planlamasını da kapsayan politika ve programların temelini oluşturmalıdır. (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 95)

üreme sağlığı

(İng.:reproductive health; İsp.: salud reproductiva)

Üreme sistemine, sistemin işlev ve süreçlerine ilişkin bütün konularda bir hastalık ya da rahatsızlığın olmamasından öte tam bedensel, zihinsel, ve toplumsal iyilik hali. Hastalık kapma korkusu, istenmeyen gebelik ya da baskı olmaksızın cinsel ilişkilere girme yeteneği; doğurganlığı riskle karşılaşmadan düzenleyebilme; güvenle gebe kalma ve çocuk doğurma ve sağlıklı çocuklara sahip olup yetiştirme. Üreme sağlığı hizmetleri üreme sağlığı sorunlarını önleyerek ve çözümlenerek üreme sağlığına katkıda bulunan yöntem, teknik ve hizmetlerden oluşur.

üretim

(İng.: production, İsp.: produccion)

Mal ve hizmetlerin satılmak amacıyla yaratılması ya da imal edilmesi. Üretim, kişinin üretim sırasında kiralanan yetenekleri ve olanaklarını kullanarak ücret, çıkar, ayrıcalık ya da iktidar elde etmesiyle sonuçlanır.

Üretken ve ekonomik etkinliklerle üreme ve insan kaynaklarının bakımı arasında genellikle ayırım yapılır. Üretken ve ekonomik etkinliklerin karşılığı ödenir ve toplumsal olarak tanınırken, hane halkının, üyelerinin ve daha geniş olarak topluluğun yeniden üretimi ve bakımı için yapılan ve su ve yakacak odun getirme, tahıl tarımı ve hayvan yetiştiriciliği, yemek yapma, çocuk bakımı, eğitim ve sağlık ve ev idaresi gibi etkinlikleri kapsayan işler genellikle ekonomi-dışı olarak görülür ve çoğunlukla bunların karşılığı para olarak ödenmez. Dolayısıyla bu etkinlikler milli hesaplarda yer almaz. (bkz. [ev içi sorumluluklar](#), [hane geçimi](#), [milli hesaplar](#))Bu ayırımın, erkeklerin genellikle üretken ve ekonomik kabul edilen etkinlik alanlarında, kadınlarınsa üreme alanlarında yer almalarından dolayı cinsiyet temelinde bir ayrımcılığa da denk düştüğü açık. Günümüzde giderek daha çok sayıda kadın toplumsal olarak tanınan ve karşılığı ödenen işlerde çalışarak üretken bir işlev üstlenirken üreme rollerini de sürdürüyorlar.

Bağlam Örneği. "Kadınlar çoğu kez birbiriyle bağlantılı, örneğin ücretli işçilikten geçimlik tarıma, balıkçılıktan enformel sektöre kadar çok çeşitli alanlarda etkinlik gösteriyor... Kadınlar kalkınmaya yalnızca karşılığı ödenmiş çalışmayla değil aynı zamanda büyük miktarda karşılığı ödenmemiş çalışmayla da katkıda bulunuyor. Kadınlar, bir yandan piyasa için mal ve hizmet üretimine ve ev içi tüketim, tarım, gıda üretimi ve aile işlemlerine katkıda bulunurken...öte yandan ev içi işlerin ve topluluk işlerinin büyük bölümünü de onlar gerçekleştiriyor." (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı , Eylem Platformu, paragraf 156)

yanlılık

(İng.: bias; İsp: prejuicio)

(Bir şeye, bir kimseye) eğilim; etki, nüfuz; önyargı, peşin hüküm. Bu terim genellikle belli bir kişi ya da topluluğun leh ya da aleyhindeki

tutum ve eylemlere atfen kullanılır. (bkz. [ayrımcılık](#), [cins yanlılığı](#))

Bağlam Örneği. “Komisyonun Cins Çalışma Grubu, kızların bilim ve teknoloji alanına girmesini ve bu alanda kalmasını olumsuz etkileyen etmenleri belirledi. Bu etmenler arasında küçük çocukların cins şablonuna sokulması, oğlan çocukların kızlardan daha iyi eğitim almasını yeğleyen ‘yaygın yanlılık’ ile bilim ve matematiğin kızlara zor geldiği inancı da var,” (IPS, 16 Eylül 1995)

yapısal uyum programları

(İng.: structural adjustment programmes, İsp.: programas de ajuste estructural)

Kamu harcamalarını ve kamunun ekonomiye doğrudan müdahale düzeyini geriletmeyi amaçlayan makro-ekonomik politika ve programlar. Hükümetlerin bu tür programları diledikleri anda uygulamaları mümkün olsa da genellikle IMF'nin (Uluslararası Para Fonu), Dünya Bankası'ndan istenen kredinin verilmesi için bu tür programların kabul edilmesini şart koşması nedeniyle uygulanır.

Yapısal Uyum Programları, genellikle, tarıma uygulanan sübvansiyonların kaldırılmasını, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini, önemli miktarda kamu çalışanının işten çıkarılmasını, ihracata yönelik tarımsal üretimin özendirilmesini, ve temel sosyal hizmet harcamalarında önemli ölçüde kesintiye gidilmesini kapsar.

Yapısal Uyum Programlarını eleştirenler, genellikle erkeklerin denetiminde bulunan pazar için tarımsal üretime geçişin daha çok kadınların sorumluluğunda bulunan gıda üretimi aleyhine sonuçlandığını, örneğin sağlık gibi temel sosyal hizmetlerde yapılan kesintilerin hasta bakımının evde kadınların sırtına yıkılmasına yol açtığını ve fiyatlar yükseldikçe kadın ve kızların sağlık hizmeti taleplerinin düştüğünü öne sürüyorlar. (bkz. [yoksulluğun kadınlaşması](#))

Bağlam Örneği. “Küresel iklimdeki belirsizlikler, ekonomik yeniden yapılanmanın yanı sıra, bazı ülkelerdeki kalıcı, başa çıkılması olanaksız dış borçlar ve yapısal uyum programlarıyla at başı gidiyor.” (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 47)

yoksulluğun kadınlaşması

(İng.: Feminisation of poverty, İsp.: Feminizacion de la pobreza)

Bu kavram kadınların ekonomik küreselleşmenin sonuçlarından ve daha da özel olarak kalkınmakta olan ülkelerin çoğunda uygulanan ve Uluslararası Para Fonu'nca (IMF) dayatılan yapısal uyum programlarını da kapsayan makro-ekonomik politikaların sonuçlarından erkeklere göre olumsuz etkilendiklerine işaret eder.

Bağlam Örneği. “Dünya ekonomisindeki dönüşümler, bütün ülkelerdeki toplumsal gelişme parametrelerinde büyük değişikliklere yol açıyor. Belirgin eğilimlerden biri, kadınların, ülkeden ülkeye değişmekle birlikte artan yoksullaşması. Ekonomik iktidarın paylaşılmasındaki cins eşitsizlikleri de kadınların yoksullaşmasına katkıda bulunan önemli etmenler arasında. Göçler ve göç sonucu aile yapısında meydana gelen ve özellikle birden çok etmene bağlı değişiklikler de kadınlara ek yükler getiriyor. Bu eğilimleri karşılamak için makro ekonomik politikaların yeniden ele alınması ve düzenlenmesi gerekiyor. (Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu, paragraf 47)

“Yoksulluk ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan çözümlerinin çoğu, çok sınırlı veri ve vaka araştırmalarından elde edilen varsayım ve çıkarsamalara dayanıyor. Cinsiyete dayalı yoksulluğun ölçümünde üç temel hipotezin sınanması gerekiyor: Kaynakların hane içinde adil biçimde bölüştürülmemesi, kadınların baktığı hanelerin erkeklerin baktığı hanelere göre yoksulluğa daha açık olması ve yoksul hanelerdeki kadın sayısının erkek sayısından fazla olması. (Dünya Kadınları 1995: Eğilimler ve İstatistikler, s. 129)

Sorunlu Sözcüklere Seçenekler

Her ülkede muhabir ve editörler, toplumlarında uygunsuz kabul edilen sözcükleri kullanmaktan kaçınmaya çaba gösteriyor. Böylelikle medya reaktifleşiyor ve statükoyu güçlendiren bir dille konuşmaya yöneliyor. Dünyanın farklı yerlerinde gerçekleştirilen cins çözümlenmeleri statükonun ya da "yaygın" söz dağarcıklarının kadınların toplumdaki eşitsiz konumunu pekiştirdiğini ortaya koyuyor.

Ancak, medya yeni sözcükleri düzenli bir biçimde kullanarak ya da belli bir sözcüğün belli bir insan grubu için neden olumsuz yada uygunsuz bir anlam kazandığını açıklayarak toplumda belli kişilere ilişkin algının değişmesinde proaktif bir rol de üstlenebilir, böylelikle değişimin güçlü bir ögesi haline gelebilir.

Medyanın ilettiği mesajlardaki son ekleri "adam, adamı" olan terimler de cinsiyetçi ya da kadınları görünmez kılan sözcükler arasında sayılabilir. Ofisboy, fabrika kızı türünden alçaltıcı terimler de bu şekilde adlandırılan kişileri çocuk konumuna düşüreceğinden sakıncalı sayılır.

Bununla birlikte "siyasal doğruluk"ta her zaman ifrata varma tehlikesi de vardır. Örneğin Basın İçin Yaşsızlık Sözlüğü'nde E. Hemingway'in "İhtiyar Adam ve Deniz" adlı romanının aslında "Kıdemli Yurttaş ve Deniz" olması gerektiği ileri sürülebilmektedir.

Aşağıdaki listede cinsiyetçi, kadınları dışlayan, çoğunlukla kadınları ve kızları aşağılayıcı oldukları için kullanılmaktan sakınılması gereken bir seçme sözcükler listesi bulacaksınız. Listede, bunlara cinsiyet vurgusu içeren tekil yada cins yansızlığı belirgin çoğul seçenekler sunuluyor. Bununla birlikte cins yansızlığı belirgin terimlerin cinsiyetçiliği önlemenin yanı sıra kadınları görünmez kılabileceğini de akılda tutmakta yarar var. Belli bir sözcüğün kullanılmasının bir iş ya da rolü yalnızca erkeklerin gerçekleştirebileceği algısını güçlendirdiği durumlarda cinsiyet vurgusu içeren seçeneklere ayrıca yer veriliyor.

Sorunlu Sözcükler

Seçenekler

A

adam	kişi, insan, erkek
adam adama	bire bir, teketek, kişi kişiye
adam etmek	düzeltilmek, onarmak, yoluna sokmak, eğitmek
adam gibi	doğru dürüst, insana yaraşır
adam kayırmak	iltimas geçmek, ayrıcalık tanımak
adam olmak	yetişmek, iyi bir yere, duruma gelmek
aktör	öge, fail, etken
ata	soy-sop

B

barmaid	içki sunucusu
bilim adamı	bilim kadını, bilim adamı, bilgin, bilimci, bilginler

C-Ç

centilmen anlaşması	sözlü anlaşma
çalışan	ev dışında çalışan anne/karı/kadın
anne/karı/kadın	ev dışında çalışan anneler
çocuğa sarkıntılık	çocuk tacizi

D

dansöz	kadın dansçı
devlet adamı	devlet yöneticisi, politikacı, politik önder
devlet adamlığı	politikacılık, devlet yöneticiliği

E

erkek eşcinsel	eşcinsel
erkeksiz	tek kadın/yalnız anne
evlenmemiş baba	tek/yalnız baba
evlenmemiş adam	tek/yalnız erkek
evlenmemiş anne	tek/yalnız anne
evlenmemiş kadın	tek/yalnız kadın

F-H

fabrika kızı	kadın işçi, fabrika işçisi
hizmetçi	ev işçisi/yardımcısı
homo, ibne	eşcinsel
hostes	kabin görevlisi/uçuş yardımcısı

I

ihtiyar	yaşlı, yaşlı kadın, yaşlı erkek
insanoğlu	insan soyu, insanlık, insan türü, insan toplumları, halklar
istihdam sınırı	iş ayrımcılığı
işadamı	iş kadını, iş adamı
iş adamları	iş dünyası/çevresi, iş kadınları ve iş adamları
işe adam almak	istihdam etmek, personel almak

K

kadın sürücü	sürücü
kadın eşcinseliği	lezbiyenlik
kadınısı	nazik, yumuşak, müşfik
kameraman	kameracı
kat hizmetçisi	otel işçisi
kısır	çocuğu olmayan
kız almak	evlendirmek, akrabalık kurmak, dünürolmak
kız çocuğu	kız
kız gibi	yeni, kullanılmamış
kız oğlan kız	cinsel deneyim yaşamamış kadın, erkek
kız kesme	taciz
kızlık soyadı	evlenmeden önceki soyadı
kızlık zarı	himen
komi	garson yardımcısı

O-P

ofisboy	büro görevlisi
oğlan çocuğu	oğlan
orospu	fahişe, seks işçisi
peder (dini)	rahip

S

seks eşitliği	cinsel eşitlik
seks kimliği	cinsel kimlik
sevici	lezbiyen

T-U

temizlikçi kadın	temizlikçi
tercih yanlısı hareket	kürtaj yanlısı hareket
tersine ayrımcılık	lehte ayrımcılık, olumlu eylem
uşak	ev işçisi

Y-Z

yaşam hakkı	kürtaj karşıtı hareket
yaşam yanlısı hareket	kürtaj karşıtı hareket
yıkılmış yuva	tek/yalnız ebeveyn ailesi
zenci	siyah, Afrikalı Amerikalı (ABD'de)

Cins Körlüğü Haber Olmasın

Özellikle insanları belirten kimi adlar haberlerde kişinin cinsiyetini gizleyecek tarzda kullanılır. Sözü edilen kişinin cinsiyetinin bilinmeyişi çoğunlukla yanlış iki varsayımı pekiştirir: (1) Ya sözü geçen erkek olduğu varsayılır, (2) ya da bu adın öznesi olduğu işi/eylemi kadınların yapmadıkları düşünülür. Örneğin çiftçilikle ilgili bir haberde hem kadınlardan hem erkeklerden demec alınmaz ya da bunlarla ilgili ayrıntılara girilmezse okur kaçınılmaz olarak haberin erkek çiftçilerle ilgili olduğu, erkek bakış açısından ele alınan bir konuya girildiği ve/veya çiftçilerin çoğunlukla erkek oldukları sonucuna varır. Oysa gelişmekte olan ülkelerin çoğunda durumun tam tersi olduğu bilinir.

Bu yanıltıcı varsayımlara ek olarak, cins temelinde ayrıştırılmamış terimlerin düzenli olarak kullanılması pasif bir habercilik yapıldığının işaretidir. Oysa cinsle ilişkin sorular yönelterek pasif habercilikten aktif araştırmacılığa ve kapsamlı bilgi aktarıcılığına geçiş yapılabilir. Aşağıda, cinsi örten ve haberin önemli açılarını kapatan bu tür adlara örnekler bulacaksınız.

Çocuk, Çocuklar
Köylüler
Çiftçiler
Öğrenciler
Ebeveynler
Pazarcılar
Gecekonducular
Tutuklular
Göçmenler
Yargıçlar
İşçiler
Yoksullar

Haber Yazımında Sorulması Gerekli Sorular

Cins bilgileri verilmesi haberi nasıl güçlendirebilir?

Habere konu olan kişilerin CİNSİYETLERİ?

Yaş, sınıf, cinsiyet, ırk, etnik kökenleri de göz önünde tutulduğunda haberde yer alan erkek ve kadınlar ne ROLLER üstleniyorlar ve bu etmenlere yer verilmesi habere ne katabilir?

Erkekler ve kadınlar arasında ne türden bir iktidar ilişkisi var ve kadınlarla erkeklerin rolleri ve aralarındaki iktidar ilişkisi ele alınan kalkınma konusunu açıklamakta nasıl bir önem taşıyor?

Olaylar ve süreçlerin kadınlar üzerinde, erkekler üzerinde olduğundan farklı ne gibi etkileri var?

Bir haberi kurarken cinsin her iyi haberin önemli bir unsuru olduğunu akılda tutmakta yarar var. Cins rolleri ve sorumlulukları değişebilir özelliklerdir. Cins kadınla eşanlı olmayıp erkeklerle kadınlar arasındaki iktidar ilişkisiyle, örneğin kaynaklar ve ifade olanaklarına erişim ve denetimle ilişkilidir. Cins, haberin siyasal, toplumsal ekonomik ve kültürel boyutlarının bir parçasıdır.

4

Kaynakça

Appelman, Simone. Everything You Always Wanted to Know:Lexicon and Comments on the New Population Concepts from a Gender Perspective. (Hep Bilmek İstedığınız Herşey: Yeni Nüfus Kavramları Üzerine Cins Bakı-şıyla Yorumlar ve Sözlükçe;Vrouwenberaad Ontwikkelingssamenwqekking. 1944)

Barrig, Maruja and Andy Wehkamps (ed.) Sin morir el intento: experiencias de planification de genero en el desarrollo. (Cins ve Kalkınma Planlaması Deneyimleri,Lahey: Novib. 1995)

Birleşmiş Milletler. Cairo Declaration and Platform of Action. International Conference on Population and Development (ICPD).

(Kahire Deklarasyonu ve Eylem Platformu. Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Kahire, Mısır, 5-13 Eylül 1994)

Birleşmiş Milletler. Platform for Action and the Beijing Declaration (Fourth World Conference on Women, Beijing, China: 4-15 September 1995). (Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, Pekin, Çin 4-15 Eylül 1995, New York, United Nations Department of Public Information. 1996)

Birleşmiş Milletler. The Advancement of Women: Notes for Speakers. (Kadınların İlerlemesi: Konuşmacılara Notlar, New York, United Nations. 1995)

Birleşmiş Milletler. The World's Women 1995: Trends and Statistics. (Dünya Kadınları: Eğilimler ve İstatistikler, New York, United Nations. 1995)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. Human Development Report 1995. (1995 İnsani Kalkınma Raporu, New York, Oxford University Press, 1995)

Bonder, Gloria. Mujer y Comunicacion: una alianza posible (Kadınlar ve İletişim: Bir İttifak Olanağı; Buenos Aires: Centro de Estudios de la Mujer. 1995)

Bunch, Charlotte. Passionate Politics: Feminist Theory in Action. (Tutkulu Politika: Feminist Teori Eylemde; New York, St. Mar-tin Press. 1987)

Bunch, Charlotte ve Roxanne Carrillo. "Feminist Perspectives on WID", in Persis-tent Inequalities. (KK'ye Feminist Bakışlar, Süreğen Eşitsizlikler içinde; New York ve Oxford, Oxford University Press. 1990)

Buvinic, M. Projects for Women in the Third World: Explaining their Misbehavior. (Üçün-cü Dünya Kadınları İçin Projeler: Uyumsuzlukların Açıklanışı; Washington, DC, Interna-tional Centre for Research on Women. 1984)

Feldstein, Hillary Sims and Susan V. Poats. Working Together: Gender Analysis in Agriculture. (Birlikte Çalışma: Tarımda Cins Çözümülemesi, West Hartford, CN Kumarian Press.1989)

Food and Agriculture Organization (FAO) Gender Analysis and Forestry. (Cins Çözümülemesi ve Ormancılık, FAO. 1995)

Gallagher, Margaret ve Lilia Qindoza-Santiago (ed.) Women Empowering Com-munication (Kadının Güçlendirilmesi İçin İletişim, Tayland, Sukhotai Thammirat Open University Press)

Heyzer, Noeleen (ed.) A Commitment to the World's Women: Perspectives on Develop-ment for Beijing and Beyond. (Dünya Kadın-larına Verilmiş Bir Söz: Pekin İçin Kalkınma Perspektifleri ve Ötesi, New York, United Nations Development Fund for Women (UNIFEM).1995)

Inter Press Service (IPS), IPS Style Book. (IPS Editoryal Kılavuzu, Rome, InterPress Service.1990)

International Research and Training Institute for the Advancement of Women (INSTRAW) Measurement and Valuation of Unpaid Contribution: Accounting Through Time and Output. (Karşılığı Ödenmemiş Kat-kının Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi: Zaman ve Çıktı Üzerinden Hesaplama, Santa Domin-go: INSTRAW 1995.)

International Women's Tribune Center. "A Gender Word Bank". (Cinsler Üzerine Söz-cük Bankası, Gender Training Electronic Digest, Sayı 4, Ağustos 1996)

ISIS International. Listado de descriptores en el teme de la mujer. (Kadın Teması Üzerine Yazarlar Listesi, Santiago, ISIS Internation-al.1994)

Lamas, Marta (ed). El genero: La construccion cultural de la diferencia sexual. (Toplumsal Cinsiyet: Cinsel Farklılığın Top-lumsal Kuruluşu, Mexico. 1996)

Miller, Casey ve Kate Swift. The Handbook of Nonsexist Writing for Writers, Editors and Speakers. (Yazarlar, Editörler ve Konuşmacılar İçin Cinsiyetçi Olmayan Yazım El-kitabı, London, The Women's Press Hand-book Series. 1995)

Moser, Caroline. Gender Planning in the Third World: Meeting Practical and Strategic Gender Needs. (Üçüncü Dünyada Cins Planlaması: Pratik ve Stratejik Cins Gereksinimlerinin Karşlanması, World Development. 1995)

Shahrashoub, Razavi ve Carol Miller. From WID to GAD: Conceptual Shifts in the Women and Development Discourse. (KK'den CVK'ye: Kadın ve Kalkınma Söyleminde Değişimler, Cenevre, United Nations Research Institute for Social Development. 1995)

Yazarı bilinmiyor. Primer on Non-Sexist Language. (Cinsiyetçi Olmayan Dil El Kitabı, Queuzon City, University Center for Women's Studies, University of Philipinnes)

Williams, Suzanne, Janet Seed and Adelina Mwau. The Oxfam Gender Training Manual. (Oxfam Cins Eğitimi El Kitabı, Oxford, Oxfam (İngiltere ve İrlanda). 1994)

Seçme Sözlükler Kaynakçası

Barnhart, Robert. Dictionary of Etymology. The Origins of American English Words. (Etimoloji Sözlüğü. Amerikan İngilizcesindeki Sözcüklerin Kökeni, New York, Harper Collins. 1995)

Capek, Mary Ellen S. A Women's Thesaurus. (Kadınlar İçin Eş ve Karşıt Anlamlar Sözlüğü, New York, The National Council for Research on Women. 1987)

Corominas, Joan. Diccionario etimologico de la lengua castellana. (Kastilya Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Madrid, Gredos. 1994)

Kofi, Buenor Hadjor. The Dictionary of Third World Terms. (Üçüncü Dünya Terimleri Sözlüğü, Londra, Penguin Books. 1993)

Merriam Webster's Collegiate Dictionary. (Merriam Webster Bilimsel Sözlüğü. (10. Bas-kı, Springfield, Merriam-Webster, Inc. 1994)